

Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. Друге видання. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – 128 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librarymnu.kl.com.ua/prac_vycl.html <Інститут історії та права> <№ 113>

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
Навчально-науковий інститут історії, політології і права

О. А. Кириченко

**КУРС ЛЕКЦІЙ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»**

Навчальний посібник

Друге видання

**Миколаїв
МНУ ім. В. О. Сухомлинського
2016**

**УДК 364
ББК65.9(4Рос)27
К 43**

Рекомендовано вченого радою Навчально-наукового інституту історії, політології і права Миколаївського національного університету імені М. О. Сухомлинського (протокол № 1 від 14.09.2016 р.).

Рецензенти:

Басай В. Д., д. ю. н., професор, Академік Академії наук Вищої освіти України, Заслужений юрист України;

Валецька О. В., к. ю. н., доцент, доцент кафедри історії і теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили

К 43 Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. Друге видання. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – 128 с.

Видання складається з лекцій, які присвячені основам правового регулювання реалізації соціального захисту. Розглянуто основи юриспруденції як передумова правової регламентації реалізації соціального захисту. Викладено міжнародні, конституційні та інші правові основи соціального захисту. Представлено правове регулювання державних соціальних стандартів та гарантій, видів, форм та порядку надання: соціальних послуг.

Призначено для підготовки магістрів зі спеціальністі «Соціальна робота» денної і заочної форми навчання факультету педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Може бути корисним для викладачів і студентів інших вищих навчальних закладів, а також для співробітників відповідних державних органів.

**УДК 364
ББК65.9(4Рос)27**

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	----------

Лекція № 1. ОСНОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ:

1. Базисні завдання та об'єкти юриспруденції та напрямки юридичної діяльності	8
2. Сутність та розмежування правотворчих, правозастосовних та антидиліктних органів	14
3. Ієрархія правових актів та суб'єктів, що їх видають	20
4. Базисні значення права та загальна характеристика кожного з цих значень	25

Лекція № 2. МІЖНАРОДНІ, КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНШІ ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ :

1. Світові міжнародні правові основи реалізації соціального захисту...39	
2. Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту	45
3. Конституційні та інші основи реалізації соціального захисту 53	

Лекція № 3. ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЙ:

1. Поняття, класифікація і порядок формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів	75
2. Сфери застосування державних соціальних стандартів	78
3. Порядок визначення, затвердження і фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій	83

**Лекція № 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ: ВИДИ, ФОРМИ ТА
ПОРЯДОК НАДАННЯ:**

1. Основні поняття та категорії з надання соціальних послуг	96
2. Основні види соціальних послуг та форми їх надання	101
3. Соціальні послуги, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах	103
4. Суб'єкти надання та отримання соціальних послуг, їх основні права та обов'язки	110
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	121

ВСТУП

Курс лекцій розроблений для студентів денної форми навчання галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота», освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр».

Метою вивчення даної навчальної дисципліни є набуття студентами-магістрами доктринальних, прикладних та аналітичних компетентностей з основ правової регламентації реалізації соціального захисту, що охоплюють основи юриспруденції як передумови правової регламентації реалізації соціального захисту, міжнародні, конституційні та інші правові основи реалізації соціального захисту, правове регулювання державних соціальних стандартів та гарантій, види, форми та порядок надання соціальних послуг.

У силу значного обсягу та регулювання окремими правовими актами в інших навчальних дисциплінах розглядається правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування у разі тимчасової непрацездатності, при вагітності та пологах, при похованні, на випадок безробіття та загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також правові основи реалізації соціального захисту з людьми похилого віку, інвалідами, бездомними особами та із особами, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі.

Основи правового регулювання соціальної підтримки та захисту сім'ї викладаються в межах начальної дисципліни «Соціально-правовий захист дитинства».

Основні завдання навчальної дисципліни полягають у набутті студентами-магістрами **юридично-соціальної компетентності**, яка складається із такої **сукупності компетенцій**:

1. **Доктринальної компетенції** із набуття як базисних знань з основ юриспруденції як передумови правової регламентації реалізації соціального захисту, міжнародних, конституційних та інших правових основ реалізації соціального захисту, правового регулювання державних соціальних стандартів та гарантій, видів, форм та порядку надання соціальних послуг, так і детальних такого роду знань, що містяться у різноманітних правових актах, а також у навчальних, монографічних та інших наукових джерелах.

2. **Прикладної компетенції** із найбільш ефективного, раціонального та якісного відшукання та оволодіння детальними знаннями та використання цих і базисних знань у практичній діяльності соціального працівника.

3. **Аналітичної компетенції** із співставлення положень новітніх доктрин і концепцій юриспруденції за даною навчальною дисципліною з положеннями інших існуючих у правових, наукових і навчальних

джерелах із виділенням недоліків та переваг різних варіантів вирішення цих же проблем з тим, щоб найбільш ефективно, раціонально та якісно виконувати майбутні практичні функції соціального працівника та вирішувати відповідні питання, які будуть виникати в особистому житті та у житті оточуючих людей.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент-бакалавр з соціальної роботи повинен в контексті **набуття**:

1. Доктринальної компетенції оволодіти (знати) базисними і детальними знаннями про такі основи юриспруденції як передумови правового регулювання реалізації соціального захисту та про такі власне основи правового регулювання реалізації соціального захисту, як:

1. Базисні завдання та об'єкти юриспруденції та напрямки юридичної діяльності.
2. Сутність та розмежування правотворчих, правозастосовних та антиделіктних органів.
3. Ієрархія правових актів та суб'єктів, що їх видають.
4. Базисні значення права та загальна характеристика кожного з цих значень.
5. Світові міжнародні правові основи регулювання реалізації соціального захисту.
6. Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту.
7. Конституційні та інші основи реалізації соціального захисту.
8. Поняття, класифікація і порядок формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів.
9. Сфери застосування державних соціальних стандартів.
10. Порядок визначення, затвердження і фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій.
11. Основні поняття та категорії з надання соціальних послуг.
12. Основні види соціальних послуг та форми їх надання.
13. Соціальні послуги, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.
14. Суб'єкти надання та отримання соціальних послуг, їх основні права та обов'язки.

2. Прикладної компетенції вміти найбільш ефективно, раціонально та якісно:

2.1. Відшукувати у різних правових, наукових і навчальних джерелах та оволодіти детальними знаннями про викладені основи правового регулювання реалізації соціального захисту.

2.2. Використати детальні і відповідні базисні знання у практичній діяльності соціального працівника, а також у власній суспільній діяльності.

3. Аналітичної компетенції відпрацювати навички із:

3.1. Співставлення новітніх положень даної навчальної дисципліни з іншими існуючими у правових, наукових і навчальних джерелах.

3.2. Виділення недоліків та переваг різних варіантів вирішення цих же проблем з тим, щоб:

3.2.1. Створити основу для розробки власних варіантів.

3.2.2. Найбільш ефективно, раціонально та якісно здійснювати практичну діяльність соціального працівника та вирішувати відповідні питання в особистому житті та у житті оточуючих людей.

Лекція № 1

ОСНОВИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У процесі лекції розглядаються такі питання:

1. Базисні завдання та об'єкти юриспруденції та напрямки юридичної діяльності.
2. Сутність та розмежування правотворчих, правозастосовних та антиділктических органів.
3. Ієрархія правових актів та суб'єктів, що їх видають.
4. Базисні значення права та загальна характеристика кожного з цих значень.

Питання 1. Базисні завдання та об'єкти юриспруденції та напрямки юридичної діяльності

Основи правової регламентації реалізації соціального захисту населення не можливо зрозуміти у повному обсязі без розкриття сутності деяких розроблених представниками наукової школи юриспруденції професора Алланкіра [4, с. 29-430] та впроваджених у навчальний процес базисних доктрин і категорій юриспруденції [5, с. 8-148; 6, с. 6-89 та ін.], що найбільш доречно розпочати із викладу запропонованої автором, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою **нової доктрини базисних власних наукових завдань юриспруденції**, одну з останніх варіацій якої більш правильно викласти таким чином:

1. Розробка і реалізація ефективного (з найкращими результатами), раціонального (з найменшими витратами) та якісного (за відсутності суперечностей чи колізій між нормами права, проблів у правовому регулюванні та інших недоліків) правового врегулювання необхідних сторін суспільного життя, тобто права.
2. Розробка та застосування ефективних, раціональних і якісних засобів подолання порушень вказаного правового регулювання (засобів подолання правопорушень).
3. Проведення з метою виконання вказаних базисних завдань юриспруденції відповідних наукових досліджень.
4. Вузівська підготовка і перепідготовка юристів, тобто фахівців, які мають виконувати передбачовані базисні завдання юриспруденції.

5. Встановлення наявності обставин, характеру та послідовності реалізації базисних завдань юриспруденції та інших базисних категорій даної науки у минулому [4, с. 29-30; 5, с. 36-37].

Виходячи з викладених базисних завдань юриспруденції, автор розробив **новітню доктрину базисних напрямків юридичної діяльності** [4, с. 45-46; 5, с. 38], одна з останній варіації якої має такий вигляд:

1. Розробка, зміна та скасування правових актів, тобто **правотворчість**, яка, у свою чергу, поділяється на **законотворчість і підзаконотворчість**.

2. Реалізація розробленого правового регулювання та прийняття, зміна і скасування на його основі індивідуальних правових актів (**правозастосування**).

3. Розробка і застосування засобів протидії правопорушенням та здійснення іншої пов'язаної з цим діяльності (**антиделіктологія**).

4. Здійснення з метою ефективного, раціонального та якісного проведення кожного з названих напрямків юридичної діяльності наукових досліджень (**юриднаукотворчість**).

5. Підготовка та перепідготовка юристів, тобто фахівців, основним завданням яких є здійснення того чи іншого напрямку юридичної діяльності (**юридосвіта**).

Появу перших двох базисних напрямків юридичної діяльності – правотворчості та правозастосування обумовлює виконання першого базисного завдання юриспруденції, третього базисного напрямку – антиделіктної діяльності, друге базисне завдання юриспруденції, а четвертого і п'ятого базисних напрямків юридичної діяльності – юридичної наукової та освітняської діяльності, відповідно третє і четверте базисне завдання юриспруденції.

В межах всіх названих базисних напрямків юридичної діяльності здійснюється й соціальна робота та соціальний захист населення держави, коли сама по собі соціальна робота з тими верстами населення держави, які потребують соціального захисту, також є базисною формою соціального захисту населення.

Тому поняття соціального захисту є більш широким і включає в себе й власне соціальну роботу із соціально найменш захищеними верстами населення держави (діти, інваліди, пенсіонери, малозабезпеченні особи, багатодітні сім'ї, бездомні особи, особи, які щойно звільнилися з місць позбавлення волі, та ін.).

На підставі викладеного більш доречно стисло розкрити сутність, перш за все, **новітньої доктрини правозастосовчої діяльності та ієрархії тих правових актів, які народжуються у процесі здійснення**

кожного із піднапрямків правотворчості. У цьому аспекті доцільно запам'ятати, що право (правове регулювання) у вигляді норм права є матеріалізованою формою влади виборців держави у цілому чи її певної адміністративно-територіальної одиниці або трудового колективу певної юридичної особи.

Викладена надто важлива державно-правова управлінська теза обґрутується вимогами ч. 2 ст. 5 Конституції України, згідно якої, «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [10].

Звідси у правовій державі, якою українську державу проголосила ст. 1 Конституції України [10], а ст. 8 Конституції України визнала дію в нашої державі принципу верховенства права [10], має бути відпрацьований механізм – владу тим чи іншим державним органам в особі певних посадових осіб передають лише виборці держави у цілому чи її певної адміністративно-територіальної одиниці або трудовий колектив юридичної особи, які й можуть цю владу, у разі неефективного, нераціонального чи неякісного або, навіть, протиправного її використання, й перебрати безпосередньо на себе або передати її іншим посадовим особам певного державного органу.

На виконання викладених положень народовладдя розроблена низка новітніх доктрин і концепцій юриспруденції, першою з яких є запропонована автором **новітню доктрину політичних режимів в державі** [4, с. 162-163; 5, с. 44-45], яка покликана виправити недоліки із використанням загальнозвизнаного, але алогічного і застарілого терміну «демократія» (що походить від слів «demos + kratos» - влада народу, де буква «s» в слові «demos» не повинна урізати, як це робиться зараз з метою приховування істинного видового поділу політичних режимів держави), та передбачає виділення таких моделей політичних режимів держави, як:

1. Теоретична модель політичних режимів держави:

1.1. **Демоскратія**, коли рішення в суспільстві або в локальних колективах приймаються усвідомлено більшістю виборців, мінімально 50% плюс ще хоча б один голос виборця, що можливо лише при досить високій політичній зрілості виборців.

1.2. **Квазідемоскратія** - якщо рішення в суспільстві, хоча і приймаються більшою частиною його виборців, але не усвідомлено, тобто коли виборці фактично не розуміють, за яке саме рішення, досягнення якої саме мети вони голосують.

1.3. **Демонкратія**, що походить вже від слів «demon + kratos» - влада зла, насильства, в кінцевому рахунку меншості виборців держави, коли рішення в суспільстві практично приймаються меншістю виборців.

2. Практична модель політичних режимів держави:

2.1. **Політико-правова гуманістична еліта**, яка реально приймає всі рішення в державі від імені народу і практично в інтересах більшості народу, а, значить, в інтересах того чи іншого типу гуманістичного гіпертипу держави.

2.2. **Політико-правова егоїстична еліта**, яка іноді формально приймає всі рішення в державі від імені народу, але в інтересах фактично меншини а, значить, в інтересах того чи іншого типу егоїстичного гіпертипу держави [4 с. 162-163; 5, с. 44-45].

Вказані обидві моделі політичних режимів держави реалізуються через новітню доктрину послідовності (механізму) передачі влади від виборців держави у цілому чи її окремих адміністративно-територіальних одиниць (АТО) до суб'єктів владних повноважень [4, с. 167-169; 5, с. 41-42], яка за першою теоретичною моделлю політичних режимів може бути представлена у такій редакції:

1. Безпосередня демократія (безпосередня влада):

1.1. Загальнодержавна безпосередня демократія (загальнодержавна первинна влада):

1.1.1. Загальнодержавний референдум.

1.1.2. Загальнодержавні вибори.

1.2. Регіональна безпосередня демократія (регіональна первинна влада):

1.2.1. Регіональний референдум.

1.2.2. Регіональні вибори.

1.3. Локальна безпосередня демократія (загальні збори колективу юридичної особи з прийняттям рішення за допомогою таємного голосування та ін.).

Інші форми народного волевиявлення не носять демократичний характер. Вони не є всеохоплюючими та/або не можуть забезпечити таємницю волевиявлення (а, значить, й гарантії свободи такого волевиявлення): мітинги, ходи, віче, екзіт-поли, реєстрація на сайтах, подача заяв, загальні збори колективу юридичної особи з відкритим голосуванням та ін.

2. Представницька демократія (вторинна влада):

2.1. Поліпредставницька демократія (полівторинна влада):

2.1.1. Загальнодержавна поліпредставницька демократія (загальнодержавна полівторинна влада):

2.1.1.1. Перший рівень (парламент в цілому).

2.1.1.2. Другий рівень (президія парламенту, друга палата парламенту).

2.1.2. Регіональна поліпредставницька демократія (регіональна полівторинна влада):

2.1.2.1. Перший рівень (сесія місцевих рад, законодавчих зборів та ін.).

2.1.2.2. Другий рівень (виконком, президія, інше постійне представництво місцевих рад, законодавчих зборів та ін.).

2.1.3. Локальна поліпредставницька демократія:

2.1.3.1. Перший рівень (збори представників колективу юридичної особи).

2.1.3.2. Другий рівень (президія, інше постійне представництво загальних зборів чи зборів представників юридичної особи).

2.2. **Монопредставницька демократія (моновторинна влада):**

2.2.1. Загальнодержавна монопредставницька демократія або загальнодержавна моновторинна влада (президент, прем'єр-міністр чи інша найвища посадова особа держави, яка обирається всіма виборцями держави).

2.2.2. Регіональна монопредставницька демократія або регіональна моновторинна влада (губернатор, глава регіону, інший виборний вищий керівник регіону).

2.2.3. Локальна монопредставницька демократія або локальна моновторинна влада (виборний керівник юридичної особи).

3. **Делегована демократія (третинна влада):**

3.1. Загальнодержавна делегована демократія (загальнодержавна третинна влада):

3.1.1. Уряд.

3.1.2. Прем'єр-міністр.

3.1.3. Керівники міністерств, відомств і комітетів.

3.2. Регіональна делегована демократія або регіональна третинна влада (керівники, співробітники регіональних юридичних осіб).

3.3. Локальна делегована демократія або локальна третинна влада (керівники та співробітники структурних підрозділів юридичної особи) [4, с. 167-169; 5, с. 41-42].

В даному випадку йдеться про передачу влади власне від виборців кожної адміністративно-територіальної одиниці держави суб'єктам владних повноважень, чим підкреслюється повна самостійністьожної адміністративно-територіальної одиниці держави, думка виборців кожної з якої у вирішенні загальнодержавних питань враховується лише за допомогою загальнодержавного демократичного консенсусу, тоді як в межах своєї території, думка даних виборців з питань, які де-факто

належать до компетенції органів місцевого самоврядування, є законом для суб'єктів владних повноважень як місцевого, так і загальнодержавного рівня влади [4, с. 169; 5, с. 42].

Запропонована новітня доктрина механізму передачі влади виборців фактично означає передачу влади на референдумі і виборах **не народу чи населення, а виборців**. У таких всеохоплюючих формах народовладдя рішення практично приймають лише виборці, а не народ або все населення відповідно держави чи її певної адміністративно-територіальної одиниці.

Викладена послідовність (механізм) передачі влади визначає й сутність **новітньої доктрини механізму зміни та скасування рішень суб'єктів владних повноважень** [5, с. 43-44], основні положення якої зводяться до наступного. Насамперед, той суб'єкт владних повноважень, який у повному обсязі чи у певний частині видав нелегітимний правовий акт та/або прийняв нелегітимне рішення та/чи скоїв нелегітимне діяння, повинен змінити у відповідній частині або скасувати у повному обсязі такий акт або рішення та/чи припинити такого роду протиправне діяння і добровільно максимально повно відновити порушений правовий статус потерпілого соціосуб'єкта - фізичної або юридичної особи чи самої держави або міждержавного утворення [5, с. 43].

Якщо ж цього не відбудеться, то обов'язок щодо зміни чи скасування нелегітимного правового акта або рішення та/чи припинення нелегітимного діяння суб'єкта владних повноважень, а також рішення по максимально повному відшкодуванню шкоди за рахунок даного правопорушника і по іншому відновленню порушеного правового статусу потерпілого соціосуб'єкта повинен прийняти суб'єкт владних повноважень вищестоящого рівня влади, а якщо й цього не відбудеться – то суд має прийняти відповідне рішення [5, с. 43].

На сьогодні, це система адміністративних судів, які розглядають справи у порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України (КАС України) [7], а не Кодексом України про адміністративні правопорушення [9], тоді як зараз розгляд справ у Конституційному Суді України здійснюється на підставі розділу II «Конституційне провадження» Закону України «Про Конституційний Суд України» [18] та безпосередньо - Регламенту Конституційного Суду України [23], алогічно прийнятого не парламентом, а самим Конституційним Судом України [23].

В перспективі процедура за КАС України має бути об'єднана із чинною процедурою конституційного судочинства, у Кодекс конституційного судочинства і такого роду справи мають розглядатися

Адміністративними судовими палатами Верховного Суду України та обласних судів та суддів конституційної спеціалізації судів низової ланки [4, с. 144-146; 5, с. 55-56].

Питання 2. Сутність та розмежування правотворчих, правозастосовчих та антиделіктних органів

Викладені положення дають можливість запропонувати наступну запропоновану автором та Т. О. Коросташовою **новітню доктрину законодавчого органу** [4, с. 49; 5, с. 39-40], яким може лише власне населення відповідної держави, яке через місцевий чи загальнодержавний референдум або вибори фактично приймає тільки однозначні та обов'язкові (а не консультивативні або дорадчі) рішення.

Такими не є правові акти. Важко сформувати однозначне ставлення щодо складного правового акта, який може містити як прийнятні, так і неприйнятні положення.

У зв'язку з викладеним недоречно та юридично непрофесійне вводити ще й термін «плебісцит», щоб розмежувати його з референдумом, коли шляхом останнього приймаються обов'язкові для суб'єктів владних повноважень рішення, а через плебісцит – нібіто, лише консультивативні [4, с. 169, 395; 5, с. 40].

Парламенти держав фактично є лише правотворчими органами, які розробляють, приймають, змінюють і скасовують не лише закони, а й підзаконні правові акти. Наприклад, Верховна Рада України, згідно ст. 91 Конституції України, приймає закони, постанови та інші акти [10], якими є звернення, декларації та ін., що, окрім законів, є вже підзаконними правовими актами і суперечить ст. 75 Конституції України, у відповідності із якою, «Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України» [10].

Якщо це так, то парламент треба позбавляти повноважень зі здійснення базисної та корпоративної підзаконотворчості, залишивши лише те з підзаконотворчості, чого його як й кожну юридичну особу позбавити неможна – здійснювати локальну підзаконотворчість, яка пов'язана лише із організацією та проведенням його діяльності як певної юридичної особи.

Виходячи з викладеного, парламент будь-якої держави не може бути законодавчим і фактично є єдиним в державі правотворчим органом, тоді як усі інші державні органи та посадові особи: Президент України, Прем'єр-міністр України, Кабінет Міністрів України, міністри, і закінчуючи керівником будь-якої низової юридичної особи, є вже

суб'єктами базисної, корпоративної та/або локальної підзаконотворчої діяльності.

Звідси, може бути запропонована автором наступна **новітня доктрина системи державних органів за сутністю реалізації повноважень із правотворчості:**

1. Правотворчі органи – має бути лише парламент.
2. Законотворчі органи – тільки виборці держави чи її певної адміністративно-територіальної одиниці відповідно на загальнодержавному та місцевому референдумі та виборах.
3. Підзаконотворчі органи – всі інші державні органи та посадові особи [5, с. 40].

Всі названі органи поряд з цим є й правозастосовчими органами чи правореалізаційними органами, тобто такими, які мають засовувати чи реалізовувати все розроблене у державі правове регулювання.

Поміж підзаконотворчих органів поряд з цим виділяються ще й так звані правоохранні органи (суд, слідчі органи, прокуратура, адвокатура, поліція, митні органи, податкові органи, служба безпеки, прикордонна служба, оперативні підрозділи, які ведуть оперативно-розшукову діяльність, чи за новітнім більш правильним підходом – ордистатура, ордисти, які здійснюють ордистичну, тобто, негласну, діяльність з протидії правопорушенням; та ін., всього біля 50-ти), які більш правильно іменувати антиделіктними органами. Звідси й найменування третього базисного напрямку юридичної діяльності – антиделіктна діяльність.

Антиделіктні органи фактично мають не лише охороняти право (правове регулювання) від порушення, на чому й акцентується увага в офіційному і законодавчому найменуванні такого роду органів правоохранними, якими ч. 1 п. 1 ст. 2 «Основні поняття» Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохранних органів» вважає:

- органи прокуратури;
- органи Національної поліції;
- органи служби безпеки;
- органи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;
- Національне антикорупційне бюро України;
- органи охорони державного кордону;
- органи доходів і зборів;
- органи і установи виконання покарань;
- слідчі ізолятори;
- органи державного фінансового контролю;

- органи рибоохорони;
- органи державної лісової охорони;
- інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [17].

Причому у даному випадку правоохоронними органами називаються як ті, що здійснюють правоохоронні функції, так й правозастосовні функції, які, як вже підкреслювалося, фактично мають здійснювати всі без винятку державні органи і все населення держави. Адже ж правове регулювання в державі розробляється для всіх соціосуб'єктів, а не лише для певних державних органів, посадових осіб чи фізичних осіб.

Більш того, ч. 2 п. 1 ст. 2 даного Закону України наступним чином розповсюджує цей закон на ті державні органи, які не іменуються цитуваним ч. 1 даного пункту правоохоронними органами:

«Відповідно до цього Закону захищують працівники суду і правоохоронних органів, зазначені у частині першій цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь відповідно у:

- а) розгляді судових справ у всіх інстанціях;
- б) кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності;
- г) охороні громадського порядку і громадської безпеки;
- д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів;
- е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України;
- є) нагляді і контролі за виконанням законів [17].

Згідно ч. 1 ст. 1 «Державне бюро розслідувань» Закону України «Про державне бюро розслідувань», «державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції» [16], у силу чого чинне законодавство додає ще один різновид антиделіктного органу.

Даний закон, як й всі інші закони і підзаконні правові акти та існуюча антиделіктна практика і традиційне доктринальне розуміння, необґрунтовано розмежовують суд і правоохоронні органи.

У той же час, суд та інші правоохоронні органи більш правильно іменувати антиделіктними органами, які покликані здійснювати в межах своєї компетенції всі чи певні стадії протидії всім чи певним різновидам, групам і видам правопорушень та інші тісно пов'язані з цим функції, коли за запропонованою Т. О. Коросташовою **новітньою доктриною ступеневого сутнісного видового поділу правопорушень** [4, с. 70-75; 6, с. 9-12] розрізняють такі **види правопорушень**:

1. **Кримінальні правопорушення**, які традиційно зводяться лише до злочинів, а фактично мають поділятися на:

1.1.1. **Злочини**, тобто суспільно небезпечні діяння (дію, бездіяльність), що порушили будь-які правовідносини і спричинили чи можуть спричинити суттєву і більшу фізичну та/або майнову та моральну шкоду правам, свободам, обов'язкам та/чи інтересам фізичних, юридичних осіб чи держави, міждержавного утворення, та мають всі ознаки та елементи складу даного діяння, за скосення яких має призначатися покарання).

1.1.2. **Паразличини**, тобто такого роду діяння, що мають всі ознаки та елементи складу, за винятком того, що дане діяння скосено особою, яка не досягла віку призначення антикримінального покарання і тому їй призначається парапокарання у вигляді заходів виховного характеру, якщо особа не досягла 11-річного віку, або примусових заходів виховного характеру, якщо особа досягла 11-річного віку, та відновлення порушених прав, свобод, обов'язків чи інтересів потерпілого.

1.1.3. **Квазізлочини**, тобто такого роду діяння, що мають всі ознаки та елементи складу, за винятком того, що дане діяння скосено неосудною чи обмежено осудною особою, якій призначається квазіпокарання у вигляді примусових заходів медичного характеру.

1.1.4. **Квазіпаразличини**, тобто такого роду діяння, коли наявні всі ознаки та елементи складу діяння, яке відповідно до принципів природного права фактично є суспільно небезпечними, але Кримінальний кодекс України не передбачає складу такого діяння, що повинно тягти юридичну відповідальність винної особи тільки у вигляді відновлення порушеного правового статусу потерпілого, тобто його прав, свобод, обов'язків чи інтересів.

1.1.5. **Паранещасні випадки**, тобто такого роду діяння належного та/або неналежного суб'єкта, коли відсутність вини особи оцінюється за таким мінімальним рівнем: особа не могла та/чи не повинна була передбачити настання суспільно небезпечних наслідків.

1.1.6. **Нещасні випадки**, тобто суспільно небезпечні природні явища, у т.ч. діяння хижих тварин, які не опосередковані діяннями фізичної особи.

1.2. Адміністративні правопорушення, тобто діяння, які спричинили зовнішнім по відношенню до юридичної особи правовідносинам, за винятком майново-договорінх правовідносин, менш ніж суттєву шкоду, які, як й всі наступні правопорушення, можуть бути поділені аналогічно кримінальним правопорушенням на підвиди: проступки, парапроступки, квазіпроступки, квазіпарапроступки, параказуси і казуси.

1.3. Дисциплінарні правопорушення, тобто діяння, які спричинили внутрішнім по відношенню до юридичної особи правовідносинам, за винятком майново-договорінх правовідносин, менш ніж суттєву шкоду.

1.4. Цивільні правопорушення, тобто діяння, які спричинили менш ніж суттєву шкоду договірним та пов'язаних з ними позадоговірним а також особистим немайновим правовідносинам між фізичними особами.

1.5. Господарські правопорушення, тобто діяння, які спричинили менш ніж суттєву шкоду договірним та пов'язаних з ними позадоговірним, а також особистим немайновим правовідносинам між юридичними особами.

За вчинення вказаних різновидів правопорушень, згідно розробленої Т. О. Коросташової **новітньої доктрини ступеневого сутнісного видового поділу юридичної відповідальності** [4, с. 101-109; 6, с. 20-24] наступає відповідний вид **юридичної відповідальності**, а саме:

а) **антикримінальна (кримінальна) відповідальність**, у той час як більш правильно говорити про антикримінальну відповідальність, а не власне кримінальну, яка фактично в місцях позбавлення і здійснюється через інститут «смотрящих» та інші кримінальні інститути. У взятку з цим й офіційне найменування системи виконання кримінальних покарань пенітенціарною, а відповідного кодексу «Кримінально-виконавчий кодекс України» [13], не дуже відрізняється від існуючого стану справ, особливо при уточненні іменування даної системи «пенітенціарною» [6, с. 23].

Попередня назва кодексу «Виправно-трудовий кодекс України» [1], особливо, якщо її уточнити як «Виправно-трудове судочинство України» найбільш правильно відображала сутність і завдання даної системи – не лише покарати, а виправити засудженого за допомогою праці. Існуюче ж найменування свідчить про принципово іншу концепцію даної системи – лише виконати вирок суду, тоді як про перевиховання засудженого за допомогою праці вже, нажаль, не йдеться [6, с. 23];

б) **адміністративна відповідальність;**

в) **дисциплінарна відповідальність;**

г) **цивільна (за новітнім підходом – де-факто майново-договірна) відповіальність** чи, як прийнято офіційно іменувати, цивільно-правова відповіальність;

д) **господарська (за новітнім підходом – де-юре майново-договірна) відповіальність** або господарсько-правова відповіальність.

У той же час, існує ще й **конституційна відповіальність** за відсутності конституційних правопорушень.

Завдання конституційної відповіальності полягає у тому, щоб встановити лише факт нелегітимності (порушення суб'єктом владних повноважень певної норми хоча б підзаконного правового акту, коли має бути встановлений й факт порушення цим самим і певної норми поточного закону та, в решті решт, норми Конституції України) чи легітимності діяння, рішення чи правового акту суб'єкта владних повноважень і у разі нелегітимності відмінити таке рішення чи правовий акт або зупинити діяння, порушити в залежності від сутності порушених цим самим правовідносин (зовнішні чи внутрішні правовідносини щодо юридичної особи, майново-договірні та інші пов'язані з ними правовідносини між фізичними або юридичними особами) та ступеню заподіяної шкоди (суттєва і вище чи нижче, ніж суттєва) порушити відповідне судочинство: кримінальне (точніше антикримінальне), адміністративне, дисциплінарне, цивільне чи господарське, для притягнення відповідно до кримінальної (антикримінальної), адміністративної, дисциплінарної, цивільної чи господарської відповіальності та до максимально повного іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта [4, с. 144-146; 5, с. 81-82].

2. **Стадії протидії правопорушенням** не зводяться лише до охорони права від порушень, є за переліком значно ширшими і різними у процесі протидії різним правопорушенням і, зокрема, стадіями протидії кримінальних правопорушень, згідно запропонованої Ю. Д. Ткачем **новітньої доктрини постадійності протидії кримінальним правопорушенням**, є наступні:

1. Виявлення латентних кримінальних правопорушень.
2. Припинення триваючих кримінальних правопорушень.
3. Розкриття кримінальних правопорушень.
4. Досудове розслідування (дізнання, попереднє слідство) кримінальних правопорушень.
5. Досудове вирішення або судовий розгляд (перша інстанція) і перегляд (апеляція, касація, провадження за нововиявленими обставинами) антикримінальної справи.
6. Виконання досудового чи судового рішення.

7. Проведення роботи з особою, звільненою з місць позбавлення волі, до закінчення або погашення строку судимості.

8. Здійснення інших заходів з попередження макроправопорушень [4, с. 53; 5, с. 47].

Як бачимо, охорона права від порушень складає лише частину завдань останньої із стадій протидії кримінальним правопорушенням - попередження кримінальних правопорушень, у той час як саме кожну із названих стадій чи лише певні з них щодо всіх різновидів правопорушень або їх окремих видів чи груп і мають здійснювати ті державні органи, які іменуються офіційно правоохоронними, а мають іменуватися антиделіктними органами, утворюючи сутність третього базисного напрямку юридичної діяльності – антиделіктної діяльності.

Питання 3. Ієрархія правових актів та суб'єктів, що їх видають

Викладені при розгляді попередніх питань положення свідчать й про те, що правотворча діяльність складається з двох основних піднапрямків юридичної діяльності – законотворчої діяльності і підзаконотворчої діяльності, що дає можливість запропонувати наступну **ієрархію правових актів та суб'єктів, що їх видають:**

1. **Закони**, які, у свою чергу, поділяються, на:

1.1. *Основний закон* – Конституція України [10].

1.2. *Конституційні закони*, тобто закони, які спрямовані на деталізацію і розвиток положень власне Конституції України, наприклад, Закони України «Про Конституційний Суд України» [18], «Про міжнародні договори України» [17], «Про місцеве самоврядування в Україні» [20], «Про місцеві державні адміністрації» [21], «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [17], «Про державне бюро розслідувань» [16] та ін.

Іноді конституційними законами (причому на відміну від названих вище так званих «номінальних конституційних законів» – в якості «органічних конституційних законів») іменують такі, які спрямовані на зміну положень самої Конституції України.

Даний підхід є надуманим. Такий закон сам по собі не існує і призначений змінити певні положення власне Конституції України, становлячись тим самим новою її частиною.

Конституцію України та всі існуючі конституційні закони доцільно було кодифікувати у вигляді «Конституційного кодексу України».

Тобто замість внесення змін у Конституцію України треба розробляти і приймати Конституційний кодекс України, який би разом

із перспективним «Кодексом конституційного судочинства України» створив би кодифіковану правову основу для розгляду справ у Конституційному Суді України.

Кодекс конституційного судочинства України має замінити, по суті, нелегітимну існуючу процедуру розгляду справ у Конституційному Суді України на підставі Закону України «Про Конституційний Суд України» [18] та «Регламенту Конституційного Суду України» [23], який, як вже підкреслювалося, алогічно та вкрай непрофесійне прийнятий не парламентом, а самим Конституційним Судом України.

По такій логіці, всі інші суди, аж до місцевих судів, дивлячись на головний суд країни - Конституційний Суд України, можуть скасувати Кримінальний процесуальний кодекс України [12], Кодекс про адміністративні правопорушення України [9], Кодекс законів про працю України [8], Цивільний процесуальний кодекс України [27] та Господарський процесуальний кодекс України [2] і замість низ розробити «свої» регламенти з розгляду справ відповідно про кримінальні, адміністративні, дисциплінарні, де-факто майново-договірні, тобто, цивільні, та де-юре майново-договірні, тобто, господарські, правопорушення»!!!!

1.3. Поточні закони, які, у свою чергу, варто поділити на:

1.3.1. Некодифіковані закони. Наприклад, лише правові основи реалізації соціального захисту населення регулюють близько 50 законів, які доцільно кодифікувати у вигляді Соціального кодексу України [25] поряд із Пенсійним кодексом України [14] або із поглинанням й даного кодексу.

У цьому зв'язку доцільно підкреслити, що у Страсбурзі 16.04.1964 р. був прийнятий Європейський кодекс соціального забезпечення, який був переглянутий у Римі 06.11.1990 р. [3], але Україною цей кодекс досі не ратифікований [26].

1.3.2. Кодифіковані, зокрема, Кодекс законів про працю України [8], Сімейний кодекс України [24] та ін.

2. Міжнародні правові акти у вигляді пактів, договорів, угод, протоколів, конвенцій, декларацій, хартій, статутів та ін.

Згідно ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а у відповідності із ч. 2 даної статті, «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [10].

Згідно ч. 2 ст. 19 «Дія міжнародних договорів України на території України» Закону України «Про міжнародні договори», «Якщо

міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [19].

Виходячи з викладеного, **по-перше**, міжнародні правові акти тільки тоді стають частиною національного законодавства, коли згода на обов'язковість яких через ратифікацію (прийняття закону про ратифікацію), обмін ратифікаційними грамотами, затвердження, прийняття чи приєднання до договору дана парламентом; **по-друге**, міжнародні договори при дотриманні вказаних умов мають пріоритет над поточним національним законодавством і очолюють систему вітчизняних правових актів; а, **по-третє**, все ж таки поступаються за юридичною силою Конституції України і діють на території України тільки за умов прийняття відповідних змін у Конституцію України.

У даному випадку спостерігається **правова колізія** між ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори» [19] та ч. 2 ст. 9 Конституції України [10], коли, згідно ч. 2 ст. 8 Конституції України, «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй», а згідно ч. 3 даної статті Конституції України, «Норми Конституції України є нормами прямої дії» [10].

Тому Конституція України ти інші вітчизняні закони фактично мають пріоритет над міжнародними правовими актами, які й повинні бути за ієрархією вторинними і посадити лише другу сходинку.

3. **Підзаконні правові акти**, які залежно від юрисдикції органу, що їх прийняв, поділяються на:

3.1. **Постанови, Декларації, Звернення та інші правові акти Верховної Ради України**, коли у ст. 91 Конституції України у цій частині вказані лише постанови та інші правові акти, без деталізації їх переліку [10]..

Голова Верховної Ради України приймає розпорядження, що є локальним правовим актом.

08.06.1995 р. Верховна Рада України прийняла Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України [11], що принципово було нелегітимним.

3.2. **Укази і розпорядження Президента України**, коли, згідно ч. 2 ст. 106 Конституції України, Президент України видає акти у формі указів і розпоряджень [10].

3.3. Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, згідно ст. 117 Конституції України [10].

З 02.12.1992 р. по 20.05.1993 р. Кабінет Міністрів України також видавав й декрети, які стосувалися й соціального захисту і деякі з них є досі чинними. Зокрема, Декрет Кабінету Міністрів України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсії» від 29.12.1992 р., № 19-92 [22].

3.4. Накази міністерств, відомств, комітетів та інших центральних органів виконавчої влади, згідно ст. 117 Конституції України [10].

Наказами затверджуються також підготовлені цими державними органами положення, інструкції, правила, переліки та інші підзаконні правові акти.

Соціальну роботу та соціальний захист населення здійснюють різні міністерства та відомства.

Але базовим є Міністерство соціальної політики України, і у склад якого входять:

- Державна служба України з питань праці.
- Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції.
- Державна служба зайнятості України та ін.

На місцях дане міністерство презентують управлення та департаменти праці і соціального захисту.

3.6. Нормативні акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування:

3.5.1. Рішення сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, згідно із ч. 1 ст. 59 «Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [20].

3.5.2. Рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради, згідно із ч. 6 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [20].

3.5.3. Розпорядження сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної та обласної ради, згідно із ч. 8 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [20].

Сільський, селищний, міський голова наділений також «правом вето» стосовно рішень відповідної ради.

3.6. Нормативні акти місцевих державних адміністрацій:

3.6.1. Розпорядження Голови місцевої державної адміністрації.

3.6.2. Накази керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій.

Згідно ч. 1 ст. 6 «Акти місцевих державних адміністрацій» Закону України «Про місцеві державні адміністрації», «На виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону забезпечують нормативно-правове регулювання власних і делегованих повноважень, голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази [21].

3.7. *Локальні правові акти* — правові акти (положення, статути, накази, розпорядження та ін.), які приймаються керівниками підприємств, установ, організацій в межах наданих їм повноважень з метою регулювання службової і трудової діяльності, у т.ч. й парламентом (наприклад, згадані розпорядження Голови Верховної Ради та постанови Верховної Ради України з приводу організації її роботи) та органами центральної влади з приводу врегулювання діяльності цих органів як юридичних осіб.

3.8. *Рішення судових органів* (ухвали, постанови) та *роз'яснення вищих судових органів*, які не є правовими актами, але є обов'язковими для виконання і тому також за способом врегулювання суспільних відносин походять на правові акти.

Всі перелічені підзаконні правові акти можуть містити норми щодо соціального захисту населення, у тому числі й шляхом реалізації соціального захисту із представниками найбільш незахищених верств населення. На сьогодні налічується біля 100 таких правових актів органів центральної виконавчої влади: Президента України, Кабінету Міністрів України та міністерств, відомств, комітетів та ін.

Розробка та прийняття всеохоплюючого Соціального кодексу України [25] може значно скоротити обсяг підзаконних правових актів з цього питання, але не може повністю виключити необхідність їх появи. Тому доцільно було б провести одну з наступних варіантів **електронної систематизації підзаконного соціального законодавства**:

1. *Офіційну інкорпорацію* (розміщення в одній збірці всіх підзаконних правових актів повністю чи у вигляді витягів з них органів центральної виконавчої влади та роз'яснень вищих судових інстанцій з певного напрямку правової регламентації суспільних відносин) підзаконних правових актів з питань соціального захисту населення та соціальної роботи із представниками найбільш соціально незахищених верств населення.

2. *Консолідацію підзаконного соціального законодавства* у вигляді єдиного підзаконного правового акту з цих питань.

Останній з підходів є більш корисним і міг би забезпечити існування з питань соціального захисту населення та соціальної роботи із представниками найбільш соціально незахищених верств населення всього двох, за суттю, кодифікованих електронних правових акта – Соціального кодексу України [25] та Консолідації підзаконного соціального законодавства, електронна версія яких дозволяла б оперативно вносити в них поточні зміни.

Всі без винятку державні органи, починаючи від Верховної Ради України і до керівника певної юридичної особи, є суб'єктом як відповідної правотворчої діяльності, так й **правозастосовчої діяльності**, тобто діяльності із застосування чи реалізації розробленого у державі правового регулювання, тобто права.

У той же час, право має декілька базисних значень (властивостей) і значення права як сумативної категорії, що об'єднує собою все розроблене у державі правове регулювання, є лише одним з ним.

Питання 4. Базисні значення права та загальна характеристика кожного з цих значень

Всебічному і правильному зрозумінню сутності права як наріжної категорії юриспруденції слугує розкриття наступних **базисних значень (властивостей) права**:

1. Право як один із дистанційних нормативних способів (поряд із нормами моралі, релігії, політичної доцільноті) управління волею соціосуб'єктів (регулювання суспільних відносин та управління державою).

2. Право як одна із базисних складових категорій (поряд із свободою, обов'язком та інтересом) правового статусу соціосуб'єктів.

3. Право як сумативна категорія, що об'єднує все існуюче в державі правове регулювання [4, с. 39-40; 5, с. 8].

Розглянемо сутністьожної з названих значень права. Сутність першого базисного значення (властивості) права розкриває запропонована автором **новітня доктрина сутності і ступеневого видового поділу способів управління волею соціосуб'єктів** [4, с. 40-41; 5, с. 8-9], яка зводиться до наступного поділу:

1. **Способи безпосереднього управління волею соціосуб'єктів:**

1.1. Аудиторні та інші заняття з тими, хто навчається.

1.2. Оперативні та інші наради в юридичних особах.

1.3. Загальні та інші збори колективів юридичних осіб.

1.4. Театри та інші безпосередні виступи перед аудиторією та ін.

1.5. Мітинги, ходи та інші публічні зібрання населення.

2. Способи дистанційного управління волею соціосуб'єктів:

2.1. Нормативні:

2.1.1. Норми моралі.

2.1.2. Норми релігії.

2.1.3. Норми права (матеріалізована форма влади народу).

2.2.4. Норми політичної доцільності.

2.2. Ненормативні:

2.2.1. Різні засоби масової інформації, в т.ч. Інтернет.

2.2.2. Книги та інша друкована продукція тощо [4, с. 40-41; 5, с. 8-9].

Найбільш ефективним, раціональним, якісним і, як показав увесь попередній суспільний розвиток, **єдине можливим способом дистанційного керування волею соціосуб'єктів в гуманістичній державі є нормативний, тобто усне або письмове установлення:**

1. Умов, при яких має бути реалізовано певне правило поведінки соціосуб'єктів (гіпотеза).

2. Власне таких правил поведінки соціосуб'єктів (диспозиція).

3. Негативних наслідків у вигляді певного державного примусу, які повинні настати для соціосуб'єктів, якщо дане правило не буде виконане в повному обсязі (санкція) [4, с. 41; 5, с. 9].

До цих пір норми права або правове регулювання залишаються одним з найбільш ефективних, раціональних та якісних регуляторів суспільних відносин в гуманістичному суспільстві або дистанційного нормативного способу управління волею соціосуб'єктів, який тільки і може привести до реального панування принципу «сила закону» або «сила влади народу» [4, с. 41; 5, с. 9].

У той же час інші дистанційні нормативні (мораль, релігія, політична доцільність) і дистанційні позанормативні способи керування волею соціосуб'єктів покликані затвердити реалізацію принципу «закон сили» або «закон меншини», тобто коли рішення в суспільстві приймаються на основі волевиявлення фактично меншості виборців та/або «закон неусвідомленої більшості», тобто коли такого роду рішення, хоч і приймаються на основі волевиявлення більшості виборців, але неусвідомлене, коли виборці, голосуючі, не розуміють, за що саме практично голосують [4, с. 41-42; 5, с. 9].

Норми моралі і норми релігії в певній мірі також можуть сприяти реалізації й принципу «сила закону», але вони порівняно із нормами права в будь-якому випадку є менш ефективними, раціональними та якісними способами дистанційного керування волею соціосуб'єктів - способами регулювання суспільних відносин та державного управління. Виконання норм моралі підтримується лише засудженням оточуючих, а

виконання норм релігії - спірним в контексті доведеності і перспективним (лежачим за межами реального життя кожної конкретної людини) божественным контролем [4, с. 42; 5, с. 9-10].

Покарання за порушення норм моралі і права може бути призначено невдовзі після вчинення правопорушення, а за порушення норм релігії - лише після смерті людини. Останнє є основною відмінною ознакою розмежування цих нормативних способів дистанційного керування волею соціосуб'єктів, що, в першу чергу, і визначає недосконалість релігійних норм в такій якості [4, с. 42; 5, с. 10].

В даний час поширений і такий спосіб регулювання суспільних відносин, як «політична доцільність», що не дуже відрізняється від управління волею інших суб'єктів нормами «життя за поняттями» і має бути повернуто (разом із системою неюридичних наук із загальною назвою «державне управління») в «лоно» юриспруденції та в правове поле. Противне неминуче призводить до адміністративного свавілля і до становлення антипода правової держави, а, значить, і до вчинення особливо тяжкого злочину - до порушення ст. 1 і 8 Конституції України, які проголосили дану державу правовою і визнали дію в цій державі принципу верховенства права [4, с. 42-43; 5, с. 10; 10].

Будь-який суб'єкт, а тим більше посадова особа або репортер мас-медіа або, що значно гірше, - політик, поза межами правового регулювання - потенційний правопорушник і найчастіше, в силу звичайного ступеня заподіяної шкоди, - потенційний особливо небезпечний злочинець [4, с. 43; 5, с. 10].

Сутність другого базисного значення (властивості) права як однієї з базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів розкриває низка часткових новітніх доктрин юриспруденції. У першу чергу, варто розглянути запропоновану автором та О. С. Тунтулою **новітню доктрину складу соціосуб'єктів**, коли **власне склад соціосуб'єктів** у порядку пояснення термінів Конституції України (замість якої та всіх так званих конституційних законів, тобто таких, які покликані пояснити та деталізувати положення самої Конституції України, має бути прийнятий Конституційний кодекс України) доцільно представити таким чином:

«Соціосуб'єктами у контексті іхнього правового статусу є:

- 1. Фізичні особи.*
- 2. Юридичні особи.*
- 3. Держава як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб.*
- 4. Міждержавні установи як сумативні утворення фізичних та юридичних осіб різних держав»* [4, с. 43; 5, с. 10-11].

Запропоновану цими ж авторами **новітню доктрину сутності і переліку базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів** також доцільно відобразити у порядку пояснення термінів Конституції України у такій редакції:

«Правовий статус соціосуб'єктів складається з наступних базисних категорій:

1. Право, тобто можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом суспільного розвитку.

2. Свобода, тобто за наявності акценту уваги на альтернативності і на безперешкодності вибору передбаченими суб'єктами такої можливості.

3. Обов'язок, тобто необхідність виконати соціосуб'єктом певного притису, що підтримується державним примусом.

4. Інтерес, тобто можливість соціосуб'єкта використовувати в своїх цілях таке право, свободу чи обов'язок іншого соціосуб'єкта» [4, с. 43-44; 5, с. 11].

Виходячи з викладеного, поняття «право» та «свобода» позначають одну і ту ж можливість скористатися певним позитивним результатом суспільного розвитку. Адже ж право у такому ж аспекті також є виключно альтернативним та безперешкодним у контексті його здійснення і у повній мірі може замінити поняття «свобода». Але поняття «свобода» як одна із базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів вже надто розповсюджене як в доктринальному, так і в законодавчому значенні [4, с. 44; 5, с. 11].

І тому краще залишити й дану додаткову базисну складову категорію правового статусу соціосуб'єкт, щоб застосовувати її лише тоді, коли акцент уваги на особливій альтернативності і на безперешкодності вибору соціосуб'єктами можливості скористатися певним позитивним результатом суспільного розвитку є доречним [4, с. 44; 5, с. 11].

Часто в законодавстві, наприклад, у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України в контексті завдань кримінального судочинства (яке більш правильно переименувати в антикримінальне судочинство) акцентовано увагу на захисті власне «законних інтересів учасників кримінального провадження» [12], що свідчить лише про професійну некомпетентність законодавців.

Адже ж правовий статус соціосуб'єктів завжди має бути легітимним і його мають утворювати лише законні права, свободи, обов'язки та інтереси, тобто такі, які передбачені певним правовим актом [5, с. 12].

У даному аспекті можна казати й про природний правовий статус соціосуб'єктів, який основується на загально людських цінностях та

принципі справедливості та утворюють як передбачені правовими актами права, свободи, обов'язки та інтереси, так й не передбачені, але такі, що у повній мірі відповідають вказаним загально людським цінностям та принципу справедливості [5, с. 12].

Щоб всі базисні складові категорії природного правового статусу соціосуб'єктів були передбачені тим чи іншим правовим актом, відповідним чином уточнюється й базисний конституційний обов'язок держави, про що мова більш детально йде окремо (див. лекція 2, питання 3).

Сутність третього базисного значення права як сумативної категорії, що об'єднує все розроблене в державі правове регулювання, проявляється у наявності такої внутрішньої системи права:

- галузь права;
- інститут права;
- норма права, яка поділяється на гіпотезу, диспозицію та санкцію, та кожна з яких може бути в різних статтях одного правового акту чи в різних правових актах [4, с. 39-40; 5, с. 21].

Виходячи з цього, доцільним є виклад поділу норм права за способом і повнотою регулювання правовідносин на:

1. **Норми права прямого регулювання**, тобто, коли певна норма статті конкретного правового акту вичерпно регулює відповідні суспільні відносини і посилає на іншу норму права – іншу частину цієї ж статті чи на іншу статтю того ж самого правового акту або іншого правового акту відсутні. Наприклад, ст. 6 «Базовий державний соціальний стандарт» Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» наступним чином вичерпно врегульовує правовідносини із визначення поняття базового державного соціального стандарту: «Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти» [15].

2. **Відильні норми права**, тобто, коли певна норма статті конкретного правового акту викладає лише загальні положення із врегулювання певних суспільних відносин із посиланням на іншу норму права – іншу частину цієї ж статті чи на іншу статтю того ж самого правового акту, де вже остаточно врегульовуються ці ж самі суспільні відносини. Зокрема, вже згадана ч. 2 п. 1 ст. 2 «Основні поняття» Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» наступним чином регулює перелік державних органів, які

даний закон іменує правоохоронними: «Відповідно до цього Закону захисту підлягають працівники суду і правоохоронних органів, зазначені у частині першій цього пункту ...» [17], де, як бачимо, наявне посилання на ч. 1 цього ж пункту цієї ж статті цього ж правового акту, де такий перелік й наведений (про що більш детально мова вже йшла вище у контексті викладу сутності та переліку правоохоронних, антиделіктних, органів).

3. **Бланкетні норми права**, тобто, коли певна норма статті конкретного правового акту викладає лише загальні положення із врегулювання певних суспільних відносин із посиланням на іншу норму права – статтю чи норму як певної частини статті іншого правового акту. Наприклад, ст. 5 «Порядок формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів» Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» наступним чином регулює правовідносини із порядку формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів «Державні соціальні стандарти формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, якщо інше не передбачено Конституцією України та законами України» [15].

Тут, як бачимо, є посилання на правові акти Кабінету Міністрів України, які приймаються за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, що презентує невизначені бланкетні норми, де є лише загальне посилання, а не посилання на певну норму певного правового акту.

Щоб зрозуміти сутність галузь як найвищого рівня систематизації правового регулювання взаємопов'язаних суспільних відносин певного напрямку, доцільно звернутися до одного з останніх варіантів запропонованої автором, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою **новітньої доктрини сутності, перспектив розвитку та класифікації юридичних наук** [4, с. 42-48; 5, с. 73-75], згідно якої, всі існуючі і перспективні юридичні науки у контексті їхніх гіпергруповых завдань класифікуються на:

1. **Теорологічні юридичні науки** (Філософія юриспруденції; Теорія держави і права, яку пропонується поділити на дві науки і іменувати «Теорологія юриспруденції» і «Політологія юриспруденції»; Історія держави і права України, яка має бути реформована аналогічно; та ін.).

2. **Регулятивні юридичні науки** (Бюджетне право України – про більш доречне найменування регулятивних, базисноантиделіктних і процедурних юридичних наук мова йде нижче, Водне право України, Житлове право України, Земельне право України, Лісне право України,

Пенсійне право України, Податкове право України, Сімейне право України, Соціальне право України та ін., всього біля 50-ти).

3. *Антиделіктні юридичні науки*, які, у свою чергу поділяються на:

3.1. *Базисноантиделіктні юридичні науки* (Адміністративне право України, Господарське право України, Конституційне право України, Кримінальне право України, Цивільне право України).

3.2. *Процедурні юридичні науки* (Адміністративне судочинство України, Господарське процесуальне право України, Конституційне судочинство України, Кримінальне процесуальне право України, Кримінально-виконавче право України, Цивільне процесуальне право України та ін.).

3.3. *Методичні юридичні науки* (криміналістика; теорія ОРД, яку пропонується переіменувати у ордистику; кримінологія - у деліктологію; та ін.) [4, с. 42-48; 5, с. 73-75].

Перший рівень поділу всього розробленого у державі правового регулювання (правових актів) на галузі свідчить про непрофесійність найменування всіх існуючих базисноантиделіктних і регулятивних юридичних наук власне правом, а не Конституційна галузь права України, Адміністративна галузь права України, Антикримінальна галузь права України тощо, як це має бути.

Більш того, непрофесійним є й найменування правом більшості процедурних юридичних наук, де, як бачимо, застосовано три варіанти:

- власне правом із написанням попередніх слів через дефіс (Кримінально-виконавче право України);

- власне правом без написання попередніх слів через дефіс (Кримінальне процесуальне право України та ін.);

- судочинством (Адміністративне судочинство України та ін.).

Більш правильно процедурні юридичні науки на відміну від базисноантиделіктних і регулятивних юридичних наук іменувати не галуззю права, а судочинством (Антикримінальне судочинство України, Господарське судочинство України, Виправно-трудове судочинство України замість Кримінально-виконавчого права України, та ін.), хоча розроблене процедурними юридичними науками правове регулювання фактично являє собою галузі права.

Якщо ж подивитися на найменування кінцевого наукового продукту базисноантиделіктних та процедурних юридичних наук, то практично виявиться їй четвертий варіант найменування кодексів через поєднання в одному кодексі базисноантиделіктних і процедурних норм права, що притаманне Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кодексу законів про працю України, які мають розвитися у відповідні юридичні науки і кодекси: Адміністративна галузь права України і

Адміністративний кодекс України, Адміністративне судочинство України і Кодекс адміністративного судочинства України (але не у той, який вже існує і який фактично презентує частину Конституційного судочинства України і тому має бути основою для Кодексу конституційного судочинства України).

Окрім класифікації юридичних наук у контексті їхніх гіпергрупових завдань, вказані автори запропонували ще й **новітню доктрину класифікації всіх вказаних гіпергруп і груп юридичних наук у контексті здійснення:**

1. **Правотворчої та правозастосовчої діяльності** на:

1.1. **Правові юридичні науки** (базисноантиделіктні юридичні науки, процедурні юридичні науки, регулятивні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки) [основним «науковим продуктом» яких має стати розробка відповідного кодифікованого правового акта (кодексу)].

1.2. **Неправові юридичні науки** (методичні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки), завдання яких вже знаходяться у контексті антиделіктних завдань юридичної діяльності.

2. **Антиделіктної діяльності** на:

2.1. **Антиделіктні юридичні науки** (базисноантиделіктні юридичні науки, процедурні юридичні науки, методичні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки).

2.2. **Безделіктні юридичні науки** (регулятивні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки) [4, с. 48; 5, с. 76].

На підставі викладеного, можна дійти висновку, що поняття «юридичні науки» і «правові науки», як й поняття юриспруденція і «право» не є тотожними і правові науки та право складають лише частину понять відповідно «юридичні науки» та «юриспруденція».

Звідси, **Пенсійна галузь права України та Соціальна галузь права України** як базисні, але далеко не єдині (окрім них є ще Сімейна галузь права України, Трудова галузь права України та ін.), юридичні науки для проведення соціальної роботи та соціального захисту населення є **регулятивними правовими юридичними науками**, які мають у підсумку представити Пенсійний кодекс України [14] та Соціальний кодекс України [25], проекти яких вже розроблені і знаходяться на стадії обговорення та опрацювання.

Доцільною є, як вже підкреслювалося, й **Консолідація пенсійного підзаконного законодавства** та, особливо, надто різнопланового та об'ємного соціального підзаконного законодавства.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Викладіть сутність нової доктрини власних базисних завдань юриспруденції.
2. Розкрийте сутність новітньої доктрини базисних напрямків юридичної діяльності.
3. Пригадайте, у чому полягає сутність теоретичної та практичної моделі політичних режимів держави?
4. Викладіть основні положення новітньої доктрини механізму передачі влади від виборців до суб'єктів владних повноважень.
5. Розкрийте сутність новітньої доктрини механізму зміни та скасування рішень суб'єктів владних повноважень.
6. Пригадайте, у чому полягає сутність новітньої доктрини системи державних органів за сутністю реалізації повноважень із правотворчості та антиделіктних органів і діяльності?
7. У чому полягає сутність та співвідношення злочинів, паразличинів та квазізлочинів за новітньою доктриною видового поділу правопорушень?
8. Викладіть сутність квазіпаразличинів, паранещасних випадків та нещасних випадків за новітньою доктриною видового поділу правопорушень.
9. Розкрийте сутність кожного з різновидів правопорушень за новітньою доктриною видового поділу правопорушень.
10. У чому полягає сутність кожного з різновидів юридичної відповідальності за новітньою доктриною їхнього видового поділу?
11. Назвіть стадії протидії кримінальним правопорушенням за відповідною новітньою доктриною.
12. У чому полягає сутність співвідношення міжнародних правових актів і норм Конституції України та іншого національного законодавства?
13. Перерахуйте ієрархію правових актів.
14. Розкрийте сутність можливої електронної систематизації підзаконного соціального законодавства.
15. Пригадайте основні положення новітньої доктрини сутності і ступеневого видового поділу способів управління волею соціосуб'єктів.
16. Розкрийте переваги та недоліки кожного з дистанційних нормативних способів управління волею соціосуб'єктів.
17. Викладіть різновиди соціосуб'єктів та сутність кожного із базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів.
18. У чому полягає сутність третього базисного значення права як сумативної категорії та поділу норма права за способом і повнотою регулювання правовідносин?

19. Назвіть основні гіпергрупи юридичних наук за їхньою класифікацією у контексті гіпергрупових завдань та розкрийте природу Пенсійної та Соціальноїгалузі права за даною класифікацією.

20. На які гіпергрупи поділяються юридичні науки за їхньою класифікацією у контексті виконання першого і другого базисного завдання юриспруденції?

Основна література:

1. Кириченко О. А. Основи юриспруденції як передумова правової регламентації реалізації соціального захисту. Лекція 1 / О. А. Кириченко // Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 8-38.¹

Обов'язкове індивідуальне науково-дослідне завдання

Обміркувати, порівняти і законспектувати основні положення лекції та не менше 3-5 будь-яких інших традиційних правових, наукових чи навчальних положень, що відповідають питанням лекції. З них обрати той варіант, який студент вважає найбільш обґрунтований. Стисло вказати на переваги даного варіанту та на відповідні недоліки інших традиційних варіантів вирішення цієї ж проблеми.

Рекомендована література для поглиблленого вивчення теми

1. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16.04.1964 р., зміні до Кодексу згідно Протоколу МЗС від 16.04.1964 р. (994_330), переглянутий у Римі 06.11.1990 р. (ETS N 139), Україною не ратифікований [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_651

2. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Алланкира: коллективная монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

3. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Базисні доктрини та концепції юриспруденції»: навч. посібник / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 160 с.

---

¹ Тут і надалі мається на увазі даний курс лекцій, електронна версія якого надана студентам до початку викладання лекційного матеріалу.

4. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Інноваційна процедура протидії правопорушенням»: навч. посібник / О. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 100 с.

5. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

6. Пенсійний кодекс України: Проект від 02.09.2014 р., № 1655-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/websproc4_1?pf3511=51712

7. Соціальний кодекс України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/websproc34?id=&pf3511=45780...

Бібліографічний список

1. Виправно-трудовий кодекс України від 23.12.1970 р., № 3325-VII, із змінами, згідно із законом України від 15.05.2003 р., № 743-IV (743-15), ВВР, 2003, № 29, ст. 233, втратив чинність згідно із Кодексом від 11.07.2003 р., № 1129-IV (1129-15), ВВР, 2004, № 3-4, ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3325-07>

2. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 6, ст. 56, із змінами, згідно із законом України від 26.11.2015 р., № 835-VIII, ВВР, 2016, № 2, ст. 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

3. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16.04.1964 р., зміни до Кодексу згідно Протоколу МЗС від 16.04.1964 р. (994_330), переглянутий у Римі 06.11.1990 р. (ETS N 139), Україною не ратифікований [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_651

4. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Алланкира: коллективная монография [кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко]. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

5. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Базисні доктрини та концепції юриспруденції»: навч. посібник / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 160 с.

6. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Інноваційна процедура протидії правопорушенням»: навч. посібник / О. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 100 с.

7. Кодекс адміністративного судочинства України: від 06.07.2005 р., № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446, із змінами, згідно із законом України від 19.05.2016 р., № 1379-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

8. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 р., № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971, додаток до № 50, ст. 375, із змінами, згідно із законом України від 17.05.2016 р., № 1367-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: [від 07.12.1984 р., № 8073-X](#) // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122, 1123, із змінами, згідно із законом України [від 19.05.2016 р., № 1379-VIII](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

10. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

11. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України: від 08.06.1995 р., № 1к/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 18, ст. 133, втратив чинність на підставі закону України від 28.06.1996 р., № 254/96-ВР, ВВР, 1996, № 30, ст. 142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр>

12. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88, зі змінами, згідно із законом України від 12.05.2016 р., № 1355-VIII, ВВР, 2016, № 22, ст. 453 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

13. Кримінально-виконавчий кодекс України: від 11.07.2003 р., № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21; зі змінами, згідно із законом України від 23.12.2015 р., № 901-

VIII, ВВР, 2016, № 4, ст.44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

14. Пенсійний кодекс України: Проект від 02.09.2014 р., № 1655-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51712

15. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409, зі змінами, згідно із законом України від 15.03.2012 р., № 4523-VI (4523-17), ВВР, 2013, № 3, ст. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14/parao23#o23>

16. Про Державне бюро розслідувань. Закон України від 12.11.2015 р., № 794-19 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст. 55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

17. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. Закон України від 23.12.1993 р., № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст. 50, із змінами, згідно із законом України від 23.12.2015 р., 901-VIII (901-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

18. Про Конституційний Суд України. Закон України від 16.10.1996 р., № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 49, ст. 272, із змінами, згідно із законом України від 10.12.2015 р., № 889-VIII, ВВР, 2016, № 4, ст. 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/422/96-vr>

19. Про міжнародні договори України. Закон України від 29.06.2004 р., № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст. 540, із змінами, згідно із законом України від 05.06.2014 р., № 1323-VII (1323-18), ВВР, 2014, № 34, ст. 1166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1906-15/parao164#o164>

20. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р., № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст. 170, із змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 917-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr>

21. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 09.04.1999 р., № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 20-21, ст. 190, із змінами, згідно із законом України від 23.12.2015 р., № 901-VIII (901-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14/parao56#o56>

22. Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсії. Декрет Кабінету Міністрів України від 29.12.1992 р., № 19-92, в редакції листа КМ України (18_5-94-р) від 15.03.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/19-92>
23. Регламент Конституційного Суду України. Рішення Конституційного Суду України від 05.03.1997 р., зі змінами, згідно рішення КС України від 13.06.2013 р., № 23-р/2013 (v023p710-13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97/page>
24. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., № 2947-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст. 135, із змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 911-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
25. Соціальний кодекс України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45780...
26. Список підписань та ратифікацій Європейського кодексу соціального забезпечення станом на 10.05.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_831
27. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40, 41, 42. – Ст. 492, із змінами, згідно із законом України від 04.02.2016 р., № 990-VIII, ВВР, 2016, № 10, ст.107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Лекція № 2

МІЖНАРОДНІ, КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНШІ ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У процесі лекції розглядаються такі питання:

1. Світові міжнародні правові основи регулювання реалізації соціального захисту.
2. Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту.
3. Конституційні та інші основи реалізації соціального захисту.

Питання 1. Світові міжнародні правові основи регулювання реалізації соціального захисту

Перш ніж викласти міжнародні правові основи реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи, варто нагадати розглянуті умови дії норм міжнародних правових актів (див. лекція 1, питання 3).

Згідно вимог ч. 1 і ч. 2 ст. 9 Конституції України [18] і ч. 2 ст. 19 «Дія міжнародних договорів України на території України» Закону України «Про міжнародні договори» [28], з однієї сторони, міжнародні правові акти, згоду на обов'язковість яких надав парламент, становляться частиною національного законодавства, причому такою частиною, яка є більш високого рівня і у разі суперечностей має виконуватися норма міжнародного правового акту, а, з іншої сторони, надання парламентом згоди обов'язковість норм міжнародних правових актів, які суперечать певним нормам Конституції України, можливе лише за умов внесення відповідних змін у Конституцію України, чим самим підкреслюється верховенство норм Конституції України як Основного закону перед нормами міжнародних правових актів.

Тому треба виходити з того, що якщо є згода парламенту на обов'язковість норм певного міжнародного правового акту, то, значить, суперечностей із певними нормами Конституції України вже не повинно бути, а самі норми міжнародного правового акту мають виконуватися на території України, навіть, у випадку суперечності із нормами певного закону, а не те що підзаконного правового акту.

У той же час, міжнародна правова регламентація, у цілому, та соціального захисту та роботи, зокрема, має розглядатися у двох аспектах:

1. Світовому, коли міжнародні правові акти приймаються Генеральною асамблеєю ООН та утвореними нею міжнародними організаціями.

2. Європейському, коли міжнародні правові акти приймаються **Радою Європи** в особі Комітету міністрів Ради Європи, до складу якого входять міністри закордонних справ держав-членів в Раді Європи або їх постійні представники, та Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЕ), дорадчий міжпарламентський орган, в який кожна з держав-учасниць по виділеній їх квоті делегує певну кількість представників.

Україна, як держава-член, має 12 місць у Раді Європи [50].

Устав ООН, міжнародний договір, був підписаний на заключному засіданні Конференції ООН у Сан-Франциско, штат Каліфорнія, США, 26.06.1945 р. 50-тю державами, серед яких була й Україна, і цим самим була утворена міжнародна Організація Об'єднаних Націй [51].

На сьогодні членами ООН є 193 держави, Україна з 24.10.1945 р. [1].

Статут Ради Європи прийняли у Лондоні 05.06.1949 р. десять держав [46], а на сьогодні в Раді Європи 47 держав-учасниць [2].

31.10.1995 р. був прийнятий Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» [33] і 09.11.1995 р. на засіданні Ради Європи України прийняли державовою-членом Ради Європи [50].

Не треба забувати й про існування **Організації по безпеці та співробітництву в Європі – ОБСЄ (OSCE)**, утворену початку як Нараду з безпеки та співробітництва (НБСЄ) 35 державами на Заключному Хельсинському етапі 01.08.1975 р. (Хельсинки, Фінляндія) Заключним актом Наради по безпеці та співробітництву в Європі, в якому виділялися чотири блоки питань:

1. Питання, що відносяться до безпеки у Європі.

2. Співробітництво в галузі економіки, науки та техніки та оточуючого середовища.

3. Питання, що відносяться до безпеки та співробітництва у Середземномор'ї.

4. Подальші кроки після Наради [9].

01.01.1995 р. НБСЄ була перейменована Організацію з безпеки та співробітництву Європи, тобто, в ОБСЄ, яка має низку керівних та інших органів, серед яких варто виділити:

1. Періодичний Саміт голів держав та урядів держав-учасниць ОБСЄ (на сьогодні 77 держав Північної Америки, Центральної Азії та Європи, у т. ч. й Україна).

2. Щорічна зустріч Ради міністрів закордонних справ.
3. Бюро по демократичним інститутам і правам людини ОБСЄ.
4. Парламентська асамблея ОБСЄ [20].

Іноді ці органи приймають правові акти, які зачіпають й питання соціального захисту та соціальної роботи, але які також набувають законної сили для України лише після їх ратифікації парламентом.

Раду Європи та ОБСЄ та утворені ними органи і міжнародні організації не треба плутати із **Євросоюзом (ЄС)**, договір про утворення якого був підписаний 12 державами у Маастріхті, Нідерланди, 07.02.1992 р. [4].

На цей час є 28 країн ЄС, а **Україна не є його членом** [48].

ЄС діє через систему наднаціональних інституцій:

1. Європейський Парламент.
2. Європейська Рада.
3. Рада Європейського Союзу.
4. Європейська Комісія.
5. Суд Європейського Союзу.
6. Європейський суд аудиторів
7. Європейський центральний банк.

Рішення та правові акти яких є обов'язковими для членів ЄС, але не поширяють свою юрисдикцію на інші країни, у т.ч. й Україну.

У зв'язку з викладеним міжнародні правові основи соціального захисту та роботи для України створюють лише міжнародні правові акти, які прийняті ООН, Радою Європи та ОБСЄ та їхніми інституціями, і ратифіковані Україною.

Одним з перших **світових міжнародних правових актів із реалізації соціального захисту**, що утворюють міжнародну правову основу реалізації соціального захисту, доцільно назвати **Загальну декларацію прав людини**, прийняту і проголошенню резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. [8].

Незважаючи на те, що Україна при прийнятті даної декларації утрималась, декларація стала основою для прийняття Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [19] та низки інших міжнародних правових актів, які стосуються соціального захисту та роботи, і які були ратифіковані Україною і будуть розглянуті далі.

Більш того, Загальна декларація прав людини розміщена на офіційному сайті законодавчих актів Верховної Ради України [8], що непрямо підкреслює неофіційне визнання українським парламентом норм даної декларації.

Але ще раз нагадаємо, що у відповідності із вимогами ч. 1 і ч. 2 ст. 9 Конституції України [18] і ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні

договори» [28] для включення норм Загальної декларації прав людини у систему національного законодавства парламентом має бути дана згода на обов'язковість для України норм даної декларації.

І доки така процедура не буде здійснена парламентом через прийняття Закону про ратифікацію цієї декларації або наданням згоди на обов'язковість її норм в інший спосіб, офіційно посилається на норми Загальної декларації прав людини неможна.

Згідно ст. 8 «Надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору» Закону України «Про міжнародні договори», обов'язковість для України норм міжнародних правових актів може здійснюватися шляхом:

- підписання;
- ратифікації;
- затвердження;
- прийняття договору;
- приєднання до договору;
- іншим шляхом, про який домовилися сторони [28].

У той же час, варте цитування тих норм Загальної декларації прав людини, які відповідають природному правовому статусу людини, деякі з них нашли відображення й у Конституції Україні і цим самим можуть неофіційно розглядатися (без офіційного посилання власне на норми Загальної декларації прав людини, доки ця декларація не буде ратифікована Україною) та використовуватися у контексті студентських наукових досліджень в якості базисних міжнародних правових основ щодо соціального захисту та роботи та можливостей удосконалення відповідного вітчизняного законодавства.

У цьому аспекті варто наголосити на тому, що згідно:

- ст. 1 Загальної декларації прав людини, «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства [8];

- ст. 2, «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті» [8];

- ч. 1 ст. 22, «кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» [8];

- ч. 1 ст. 23, «кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття» [8];

- ч. 3 ст. 23, «кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення» [8];

- ч. 1 ст. 25, «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [8] та ін.

На підставі Загальної декларації прав людини було розроблено низку міжнародних правових актів, базисним з яких у контексті соціального захисту та роботи варто розглядати **Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права**, який було прийнято 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI) [19], ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р., № 2148-VIII (2148-08) [47], США, на території якої, у м. Нью-Йорк, знаходиться штаб-квартира ООН, алогічно не ратифікували цей пакт [47], і який містить в собі такі базисні норми щодо реалізації соціального захисту:

- ч. 2 ст. 2 Пакту, згідно якої, «держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені в цьому Пакті, здійснюються без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини» [19];

- ст. 3, «держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими в цьому Пакті» [19];

- ч. 1 ст. 7, «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

а) **винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим:**

ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;

d) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за свяtkові дні» [19];

- ст. 9, «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування» [19];

- ч. 1 ст. 11, «держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживають належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, основаного на вільній згоді» [19];

- ч. 2 ст. 11, «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнаючи основне право кожної людини на свободу від голоду, повинні вживати необхідних заходів індивідуально і в порядку міжнародного співробітництва, ...» [19];

- ч. 1 ст. 12, «держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» [19];

- ч. 2 ст. 12, «Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які необхідними для:

d) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби» [19] та ін.

Існує й низка міжнародних правових актів, які прийняті певними інституціями та організаціями ООН.

У першу чергу, варто звернути увагу на те, що Генеральна конференція Міжнародної організації праці (МОП), що скликана в Женеві, 28.06.1952 р. прийняла **«Конвенцію 1952 року про мінімальні норми соціального забезпечення № 102»** [15], яка аналогічно Загальний декларації прав людини, Україною не ратифікована [46], має аналогічне Загальний декларації прав людини юридичне та наукове значення і містить в собі детальну регламентацію

мінімальних норм соціального забезпечення за окремими видами, зокрема, у:

- розд. II «Медична допомога»;
- розд. III «Допомога у зв'язку із хворобою»;
- розд. IV «Допомога по безробіттю»;
- розд. V «Допомога по старості»;
- розд. VI «Допомога в разі трудового каліцтва або професійного захворювання»;
- розд. VII «Сімейні допомоги»;
- розд. VIII «Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами»;
- розд. IX «Допомога по інвалідності»;
- розд. X «Допомоги у зв'язку з втратою годувальника»;
- розд. XI «Норми періодичних виплат допомог»;
- розд. XII «Рівноправність осіб, які не є громадянами країни проживання» [15].

Генеральна конференція Міжнародної організації праці, що скликана в Женеві, 23.06.1981 р. прийняла **Конвенцію про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками** [17], яка ратифікована Законом України від 22.10.1999 р. [36], що, як інші міжнародні правові акти щодо захисту дитинства, більш детально розглядаються в іншій навчальній дисципліні (див. навчальна дисципліна «Соціально-правовий захист дитинства»).

Генеральна конференція МОП, яка скликана в Женеві 20.06.1983 р. прийняла **Конвенцію про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159** [16], що ратифікована Законом України від 06.03.2003 р., № 624-IV (624-15) [38], та, як інші міжнародні правові акти, які регулюють вже певні напрямки реалізації соціального захисту, більш доцільно розглянути окремо в контексті викладу відповідних питань даної навчальної дисципліни.

Питання 2. Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту

Як вже неодноразово підкреслювалося, Україна 09.11.1995 р. стала державою-членом Ради Європи [49]. І тому всі міжнародні правові акти, які прийняті Радою Європи та її інституціями та ратифіковані Україною, згідно вимог ч. 1, 2 ст. 9 Конституції України [18] і ч. 2 ст. 19 «Дія міжнародних договорів України на території України» Закону України «Про міжнародні договори» [28], стають відповідною частиною

національного законодавства, але лише у тій частині, у якій її положення не суперечить положенням самої Конституції України.

На підставі та на виконання Загальної декларації прав людини Рада Європи 04.11.1950 р. прийняла **Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод** [14], яка була ратифікована Законом України від 17.07.1997 р., № 475/97-ВР і набрала чинності для України 11.09.1997 р. [37].

Незважаючи на викладене і те, що ст. 1 «Зобов'язання поважати права людини» даної Конвенції, «Високі Договірні Сторони гарантуєть кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції», де викладені ст. 2 «Право на життя», ст. 3 «Заборона катування», ст. 4 «Заборона рабства і примусової праці», ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність», ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 7 «Ніякого покарання без закону», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії», ст. 10 «Свобода вираження поглядів», ст. 11 «Свобода зібрань та об'єднання», ст. 12 «Право на шлюб», ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту», ст. 14 «Заборона дискримінації», ст. 15 «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації», 16 «Обмеження політичної діяльності іноземців», 17 «Заборона зловживання правами» і 18 «Межі застосування обмежень прав» [14], дана Конвенція, нажаль, не перейняла тих, положень Загальної декларації прав людини, які стосуються правового захисту та роботи, і були викладені при розгляді попереднього питання даної лекції (див. лекція 2, питання 1).

Можливо тому, Рада Європи вирішила виправити дане становище і 18.10.1961 р. у Туріні прийняла базовий міжнародний правовий акт із соціального захисту **«Європейську соціальну хартію»**, яка була переглянута у Страсбурзі 03.05.1996 р., підписана Україною 07.05.1999 р. [6] і ратифікована Законом України від 14.09.2006 р., але лише за певними пунктами [35].

У відповідності із п. 1 частини VI статті К «Підписання, ратифікація та набуття чинності», «Ця Хартія відкрита для підписання державами - членами Ради Європи» [6], а тому її дія розповсюджується й на Україну, але у тій лише частині, у якій вона не суперечить відповідним нормам Конституції України.

Безпосередньо стосуються соціального захисту та соціальної роботи та сприянняті Україною у повному обсязі наступні норми Частини 1 Європейської соціальної хартії, згідно якої, «сторони визнають метою своєї політики, яку вони запроваджуватимуть усіма відповідними засобами як національного, так і міжнародного характеру, досягнення

умов, за яких можуть ефективно здійснюватися такі права та принципи, у відповідності з чим пропонується 31 принцип, які у наступній частині реалізуються у відповідних статтях [6].

У цьому аспекті у Частиці II Хартії зазначається, що «сторони зобов'язуються, як це передбачено у частині III, вважати обов'язковими для себе зобов'язання, визначені у нижченаведених статтях і пунктах:

- ст. 1. Право на працю, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на працю Сторони зобов'язуються:

1. визнати однією зі своїх найголовніших цілей і одним зі своїх найголовніших обов'язків досягнення та підтримання якомога високого і стабільного рівня зайнятості, маючи на меті досягнення повної зайнятості;

2. ефективно захищати право працівника заробляти собі на життя професією, яку він вільно обирає;

3. створювати безкоштовні служби працевлаштування для всіх працівників або забезпечувати їхнє функціонування;

4. забезпечувати належну професійну орієнтацію, підготовку та перекваліфікацію або сприяти їм [6].

- ст. 2. Право на справедливі умови праці, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливі умови праці Сторони зобов'язуються:

1. встановити розумну тривалість робочого дня та тижня і поступово скорочувати робочий тиждень настільки, наскільки це дозволяє підвищення продуктивності праці та інші відповідні фактори;

2. встановити оплачувані державні святкові дні;

3. встановити щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше чотирьох тижнів; (*Україною не ратифіковано*).

4. усунути ризики, що властиві роботам з небезпечними або шкідливими для здоров'я умовами праці, а у випадках, коли усунути або достатньою мірою зменшити такі ризики ще неможливо, встановити для працівників, зайнятих на таких роботах, скорочену тривалість робочого часу або додаткові оплачувані відпустки;

5. забезпечити щотижневий відпочинок, який по можливості має збігатися з днем, що за традиціями або звичаями відповідної країни чи регіону визнається днем відпочинку;

6. забезпечити, щоб працівники були письмово поінформовані якнайшвидше і у будь-якому разі не пізніше ніж через два місяці після дати початку виконання ними своїх службових обов'язків про головні аспекти договору або трудових відносин;

7. забезпечити, щоб працівники, зайняті на роботах у нічний час, користувалися заходами, які враховують особливий характер такої роботи» [6].

- **ст. 4. Право на справедливу винагороду**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливу винагороду Сторони зобов'язуються:

1. визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень (*Україною не ратифікований*).

2. визнати право працівників на підвищену ставку винагороди за роботу в надурочний час з урахуванням винятків, передбачених для окремих випадків;

3. визнати право працюючих чоловіків і жінок на рівну винагороду за працю рівної цінності;

4. визнати право всіх працівників на розумний строк попередження про звільнення з роботи;

5. дозволити відрахування із заробітної плати тільки на умовах і в розмірах, передбачених національними законами або правилами чи встановлених колективними договорами або арбітражними рішеннями;

Здійснення цих прав досягається шляхом вільного укладання колективних договорів, запровадження встановленого законодавством механізму визначення заробітної плати або вжиття інших заходів, що відповідають національним умовам» [6].

- **ст. 9. Право на професійну орієнтацію**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на професійну орієнтацію Сторони зобов'язуються, у разі необхідності, створити службу або сприяти діяльності служби, яка допомагатиме всім особам, включаючи інвалідів, у вирішенні проблем, пов'язаних із вибором професії та набуттям професійних навичок, з належним урахуванням здібностей кожної особи та потреби в них на ринку праці; така допомога повинна надаватись безкоштовно як підліткам, включаючи школярів, так і повнолітнім особам» [6].

- **ст. 11. Право на охорону здоров'я**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я Сторони зобов'язуються самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, серед іншого:

1. усунути, у міру можливості, причини слабкого здоров'я;

2. забезпечити діяльність консультивно-просвітницьких служб, які сприяли б поліпшенню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я;

3. запобігати, у міру можливості, епідемічним, ендемічним та іншим захворюванням, а також нещасним випадкам» [6].

- ст. 12. **Право на соціальне забезпечення (Україною не ратифікована у повному обсязі)**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на соціальне забезпечення Сторони зобов'язуються:

1. започаткувати систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування.

2. підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню, н необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення;

3. докладати зусиль для поступового піднесення системи соціального забезпечення на більш високий рівень;

4. вживати заходів шляхом укладання відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод або в інший спосіб і відповідно до умов, визначених у таких угодах, для забезпечення:

а) рівності між їхніми власними громадянами та громадянами інших Сторін у тому, що стосується прав на соціальне забезпечення, включаючи збереження пільг, які надаються законодавством про соціальне забезпечення, незалежно від пересування захищених осіб по територіях держав Сторін;

б) надання, збереження та поновлення прав на соціальне забезпечення такими засобами, як сумарний залік періодів страхування або роботи, що були здійснені за законодавством кожної зі Сторін» [6].

- ст. 13. **Право на соціальну та медичну допомогу (Україною повністю не ратифікована)**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на соціальну та медичну допомогу Сторони зобов'язуються:

1. забезпечити, щоб будь-якій малозабезпечений особі, яка неспроможна отримати достатніх коштів своїми власними зусиллями або з інших джерел, зокрема за рахунок допомоги по соціальному забезпеченню, надавалась належна допомога, а у разі захворювання забезпечувався догляд, якого вимагає стан її здоров'я;

2. забезпечити, щоб політичні або соціальні права осіб, які отримують таку допомогу, на цій підставі не обмежувалися;

3. передбачити, що кожна людина може отримувати у відповідних державних чи приватних службах такі поради та персональну допомогу, які можуть бути необхідними для запобігання виникненню особистого або сімейного нужденного становища, для його подолання чи полегшення;

4. застосовувати положення пунктів 1, 2 і 3 цієї статті на засадах рівності між своїми громадянами та громадянами інших Сторін, які на законних підставах перебувають на території їхніх держав, відповідно до своїх зобов'язань за Європейською конвенцією про соціальну та медичну допомогу, яка була підписана у Парижі 11 грудня 1953 року» [6].

- **ст. 14. Право на користування послугами соціальних служб**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на користування послугами соціальних служб Сторони зобов'язуються:

1. сприяти функціонуванню служб або створювати служби, які, завдяки використанню методів соціальної роботи, сприяли б підвищенню добробуту і розвиткові як окремих осіб, так і груп осіб у суспільстві, а також їхній адаптації до соціального середовища;

2. заохочувати окремих осіб та добровільні або інші організації до участі у створенні та функціонуванні таких служб» [6].

- **ст. 15 Право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства**, а саме: «З метою забезпечення інвалідам, незалежно від їхнього віку та характеру і походження їхньої інвалідності, ефективного здійснення права на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства Сторони зобов'язуються, зокрема:

1. вжити необхідних заходів для забезпечення інвалідам орієнтування, освіти та професійної підготовки, коли це можливо, у межах загальних програм або, коли це видається неможливим, у державних або приватних спеціалізованих закладах;

2. сприяти їхньому доступові до роботи усіма засобами, які можуть заохочувати роботодавців приймати на роботу інвалідів і утримувати їх у звичайному виробничому середовищі та пристосовувати умови праці до потреб інвалідів, або, коли це видається неможливим у зв'язку з інвалідністю, шляхом облаштування або створення спеціальних робочих місць з урахуванням ступеня інвалідності. У деяких випадках такі заходи можуть вимагати використання спеціалізованих служб працевлаштування та надання допомоги;

3. сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства, зокрема, шляхом вжиття заходів, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку» [6].

- **ст. 16. Право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист**, а саме: «З метою забезпечення умов, необхідних для всебічного розвитку сім'ї, яка є головним осередком суспільства, Сторони

зобов'язуються сприяти економічному, правовому та соціальному захисту сімейного життя такими засобами, як соціальна допомога та допомога сім'ям з дітьми, фіскальні заходи, надання сім'ям житла, допомога щойно одруженим та інші відповідні засоби» [6].

- ст. 19. **Право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу (Україною у повному обсязі не ратифікована)** [6].

- ст. 23. **Право осіб похилого віку на соціальний захист**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права осіб похилого віку на соціальний захист Сторони зобов'язуються, самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями, вживаючи відповідних заходів або заохочувати відповідні заходи, зокрема, для:

- надання особам похилого віку можливості якомога довше залишатися повноцінними членами суспільства, шляхом:

а) забезпечення достатніх ресурсів, які дозволяли б їм жити на задовільному рівні і брати активну участь у суспільному, соціальному і культурному житті;

б) забезпечення інформації про послуги і програми, які існують для осіб похилого віку, а також про можливості їхнього використання такими особами;

- надання особам похилого віку можливості вільно обирати спосіб свого життя і незалежно жити у знайомому для них оточенні так довго, як вони забажають і зможуть, шляхом:

а) забезпечення житла, пристосованого до їхніх потреб і стану здоров'я, або шляхом надання належної допомоги для реконструкції їхнього житла;

б) забезпечення медичного обслуговування та послуг, яких вимагає їхній стан здоров'я;

- забезпечення особам похилого віку, які проживають у будинках для престарілих, гарантій надання належної допомоги із повагою до їхнього особистого життя і гарантій участі у прийнятті рішень, що стосуються умов життя у їхньому будинку для престарілих» [6].

- ст. 24. **Право на захист у випадках звільнення**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права працівників на захист у випадках звільнення Сторони зобов'язуються визнати:

а) право всіх працівників не бути звільненими без поважних причин для такого звільнення, пов'язаних з їхньою працездатністю чи поведінкою, або поточними потребами підприємства, установи чи служби;

б) право працівників, звільнених без поважної причини, на належну компенсацію або іншу відповідну допомогу.

З цією метою Сторони зобов'язуються забезпечити, щоб кожний працівник, який вважає себе звільненим без поважної причини, мав право на оскарження в неупередженному органі» [6].

- ст. 25. **Право працівників на захист їхніх прав у разі банкрутства їхнього роботодавця (Україною не ратифікована)** [6].

- ст. 30. **Право на захист від бідності та соціального відчуження**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на захист від бідності та соціального відчуження Сторони зобов'язуються:

а) у рамках загального та узгодженого підходу вживати заходів для надання особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчуження або бідності, а також членам їхніх сімей, ефективного доступу, зокрема, до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги;

б) переглядати ці заходи з метою їхнього коригування у разі необхідності» [6].

- ст. 31. **Право на житло**, а саме: «З метою забезпечення ефективного здійснення права на житло Сторони зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на:

1. сприяння доступові до житла належного рівня;

2. запобігання бездомності та її скорочення з метою її поступової ліквідації» [6].

На другому місці поміж європейських міжнародних правових актів, які безпосередньо стосуються правової регламентації реалізації соціального захисту знаходиться **Європейський кодекс соціального забезпечення**, який був прийнятий у Страсбурзі, Франція, 16.04.1964 р., зі змінами внесеними у Римі 06.11.1990 р. (ETS N 139) [7].

Європейський кодекс соціального забезпечення Україною не ратифікований [44], не має для неї обов'язкового характеру, а тому доцільний виклад лише його структури, коли:

- ч. I «Загальні положення» містить в ст. ст. 1-7;
- ч. II «Медична допомога» - ст. ст. 8-12;
- ч. III «Грошова допомога у зв'язку з хворобою» – ст. ст. 13-18;
- ч. IV «Допомога по безробіттю» – ст. ст. 19-25;
- ч. V «Пенсія за віком» - ст. ст. 26-31;
- ч. VI «Допомога в разі виробничої травми та професійного захворювання» – ст. ст. 32-44;
- ч. VII «Допомога сім'ї» – ст. ст. 45-50;
- ч. VIII «Допомога у зв'язку з материнством» – ст. ст. 51-57;
- ч. IX «Допомога по інвалідності» – ст. ст. 58-63;
- ч. X «Допомога у разі смерті годувальника» – ст. ст. 64-70;
- ч. XI «Обчислення періодичних виплат» – ст. ст. 71-73 [7].

Даний кодекс також містить додаток до частини II «Перелік професійних захворювань» [7].

11.12.1953 р. Рада Європи у Парижі прийняла **Європейську конвенція про соціальну та медичну допомогу** та Протокол до неї (ETS N 14) [5], яка Україною юридичною формою не ратифікована [45] і тому дія даної конвенції на неї не поширюється, а зараз доцільно викласти лише структуру даної конвенції:

глава I. «Загальні положення», ст.ст. 1-5;

глава II «Репатріація», ст. ст. 6-10;

глава III, ст. 11-14;

глава IV «Різні положення», ст. ст. 15-24;

Протокол до Європейської конвенції про соціальну та медичну допомогу, ст. 1-5 [5].

Питання 3. Конституційні та кодифікаційні основи реалізації соціального захисту

Всі наявні конституційні основи реалізації соціального захисту треба поділити на:

1. Базові, тобто такі, які визначають принцип чи принципи правового регулювання певного напрямку суспільних відносин.

2. Загальні, тобто такі, які відносяться до регулювання всіх суспільних відносин в державі.

3. Спеціальні, тобто такі, які стосуються регулювання вже безпосередньо певного напрямку суспільних відносин в державі, у даному випадку соціального захисту та соціальної роботи.

4. Змішані, тобто такі, які поєднують загальні і спеціальні конституційні основи.

До **базової конституційної основи реалізації соціального захисту** відноситься, перш за все, ст. 1 Конституції України, згідно якої «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [18], у частині того, що Україна проголошена власне соціальною державою, а, значить, соціальний захист населення та соціальна робота із найбільш соціально незахищеними верствами населення є базисним і пріоритетним напрямком розвитку української держави.

Далі варто розглянути **загальні конституційні основи реалізації соціального захисту**, серед яких виділяється ч. 1 ст. 3 Конституції України, згідно якої, «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [18].

Життя, здоров'я та гідність людини безпосередньо пов'язано із рівнем реалізації її соціального захисту, а тому конкретизація положень ст. 1 Конституції України ще й положеннями ч. 1 ст. 3 Конституції України, у якій власне життя, здоров'я та гідність людини визнані в Україні найвищою соціальною цінністю є безперечно у такому аспекті дуже важливо.

У той же час, загальною базисною конституційною гарантією утвердження та забезпечення соціального статусу особи є ч. 2 ст. 3 Конституції України, у відповідністю із якою,

«Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [18].

Наявність даного головного конституційного обов'язку держави, безумовно, є одним із найбільш позитивних надбань Конституції України. Але цей обов'язок держави та її органів викладений недостатньо юридичне професійно та повно і його виклад може бути наступним чином удосконалений:

«Базисний конституційний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів складають:

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'ектів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавного утворення).

2. Правове визнання цього правового статусу соціосуб'ектів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'ектів в суб'ективний правовий статус фізичних, юридичних осіб, держави, міждержавного утворення).

3. Забезпечення реалізації названого правового статусу зазначених соціосуб'ектів.

4. У разі порушення даного правового статусу соціосуб'екта відновлення його права, свободи, обов'язку або інтересу за допомогою:

4.1. Відшкодування фізичної та/чи матеріальної та моральної шкоди.

4.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'екта» [11, с. 14].

При цьому треба пояснити, що моральна шкода є грошовим виміром відповідного рівня тих страждань потерпілого, які він поніс у зв'язку заподіяння йому:

1. Фізичної шкоди, тобто тілесного болю, побоїв та/чи ушкоджень та/або психічних страждань та/чи розладів.

2. Та/чи матеріальної шкоди, тобто майнової та/чи пов'язаної з нею особистої немайнової шкоди.

Іншими словами кажучи, неможна особі відшкодовувати моральну шкоду, якщо їй не заподіяно фізичної та/чи матеріальної шкоди. У такому разі відсутні страждання особи з приводу власне заподіяної матеріальної та/чи фізичної шкоди, у складі якої можуть бути психічні переживання заподіянні правопорушником, коли вже ступінь страждань з приводу цих переживань утворює моральну шкоду. Наприклад, фізична шкода у разі наклепу чи образи буде у вигляді психічних переживань та/чи розладів з приводу завідомо недостовірних відомостей щодо особи, а ступінь переживань з приводу такої фізичної шкоди буде утворювати вже моральну шкоду.

Тобто, у даному випадку має здійснюватися подвійне вирахування психічних страждань особи:

1. Психічні страждання, що заподіяні потерпілому у процесі сконення правопорушення.

2. Психічні страждання потерпілого, що виникли у зв'язку заподіянням першої групи страждань і тривають до повного відшкодування такої фізичної шкоди.

Дуже важливо зрозуміти, а де саме починається порушення правового статусу особи, тобто правопорушення?

Новітня доктрина меж правомірної поведінки соціосуб'єкта свідчить про те, що:

1. **Межі відносної свободи правомірної поведінки соціосуб'єкта** закінчуються там, де починається порушення передбаченого законодавством суб'єктивного (передбаченого існуючими правовими актами) права, свободи, інтересу чи обов'язку іншого соціосуб'єкта.

2. **Межі абсолютної свободи правомірної поведінки соціосуб'єкта** закінчуються там, де починається порушення природного (існуючого на основі загально людських цінностей та принципу справедливості) права, свободи, інтересу чи обов'язку іншого соціосуб'єкта [11, с. 12-13].

Поряд з цим доцільно звернути увагу на низку інших загальних конституційних основ правового статусу особи, коли згідно:

- ст. 21 Конституції України: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [18];

- ч. 1 ст. 24 Конституції України: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [18];

- ч. 1 ст. 26 Конституції України: «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [18].

Тобто, у викладених конституційних нормах стверджується, що всі люди мають рівний правовий статус, у тому числі й соціальний захист, що є трохи не так. Фактично всі люди є рівними лише від народження і тому можна говорити про рівний природний статус особи.

А пізніше у зв'язку з тим, чи мають вони певні усталені або тимчасові фізичні та/чи психічні обмеження та у відповідності з сутністю тієї суспільної діяльності, яку вони виконують, різні особи набувають різного правового статусу, у тому числі й правового статусу із соціального захисту. Наприклад, є різний за змістом і обсягом правовий статус соціального захисту інваліда та не інваліда; особи, яка працює в антиделіктних (правоохоронних) органах, і особи, яка працює у звичайних державних органах; малолітньої особи та повнолітньої особи; та ін., що характеризує зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів.

Але змінним є й внутрішній баланс правового статусу особи, тобто співвідношення між собою прав, свобод та інтересів особи, з однієї сторони, та його обов'язків, з іншої сторони, коли, зокрема, малолітня дитина має більше прав, свобод та інтересів та менше обов'язків, ніж доросла особа, яка не має фізичних чи психічних обмежень.

Згідно ч. 1 ст. 68 Конституції України, кожен зобов'язаний не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [18], що надто загально та не дуже вдало викладає межі правомірної поведінки особи.

З урахуванням викладеного, доцільно в одній із статей Конституції України передбачити наступну редакцію законодавчого викладу **нової доктрини збалансованості правового статусу соціосуб'єктів**:

«Межі правомірної поведінки соціосуб'єкта закінчуються там, де починається порушення правового статусу іншого соціосуб'єкта.

Фізичні особи за правовим статусом є рівними від народження, тобто мають рівний природний правовий статус.

Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єкта забезпечується тим, що певний обсяг його прав, свобод та інтересів має обумовлювати появу відповідного обсягу його обов'язків.

Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів проявляється у співвідношенні правового статусу одного соціосуб'єкта щодо іншого соціосуб'єкта, що визначається віком та станом здоров'я особи, а

також тим, який саме напрямок суспільної діяльності та з якими власне повноваженнями здійснюють ці соціосуб'єкти» [11, с. 13].

Далі треба процитувати ст. 8 Конституції України,

- ч. 1 якої, проголошує: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [18].

З викладеного виходить, що всі суб'єкти владних повноважень та інші соціосуб'єкти мають керуватися вимогами виключно правових актів, коли підзаконні акти мають таким чином конкретизувати положення закону, щоб не погіршувати, а покращувати правовий статус соціосуб'єктів і не суперечити нормам закону [11, с. 15];

- ч. 2: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [18].

У даному випадку у розвиток попереднього положення додатково встановлюється ієархія норм закону – Конституції України та поточних законів, коли останні мають відповідати Основному закону, не можуть погіршувати передбачений ним правовий статус соціосуб'єктів, у т.ч. й соціальний правовий статус осіб, та іншим чином суперечити йому [11, с. 16];

- ч. 3: «Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянства безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [18].

З викладеного випливає, що в Україні гарантується відновлення соціального правового статусу особи, тобто, її соціального захисту, на підставі безпосередньо норм Конституції України [11, с. 16].

Універсальними, тобто такими, які підходить до будь-яких випадків відновлення порушеного соціального статусу особи, і є цитовані ст. 1 та ч. 2 ст. 3 Конституції України [18].

Викладені загальні конституційні основи соціального захисту певних категорій осіб та соціальної роботи з ними розвиває ст. 19 Конституції України,

- згідно ч. 1 якої, «Правовий порядок в Україні ґрунтуються на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» [18];

- а у відповідності із ч. 2 даної статті, «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [18].

Дані положення варто уточнити – «та іншими правовими актами». Суб'єкти владних повноважень керуються не лише Конституцією та

законами України, а, частіше за все, підзаконними правовими актами відповідних міністерств та відомств, які для них іноді здаються більш важливими, ніж положення Конституції та інших законів України.

Наступною важливою загальною конституційною основою реалізації соціального захисту населення і здійснення соціальної роботи є вже неодноразово цитована ст. 9 Конституції України (див. лекція 1, питання 3; лекція 2, питання 1), згідно ч. 1 якої, «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України», а у відповідності із ч. 2 даної статті, «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [18].

У цьому зв'язку треба викласти й положення розробленої автором нової доктрини **неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів** [11, с. 15-17], яку пояснюють наступні **часткові новітні доктрини**:

1. **Новітня доктрина сутності погіршення правового статусу соціосуб'єктів**, яка, нажаль, не відображена в Конституції України, але обов'язково має бути регламентованою в одній із статей Конституції України у такій редакції:

«Погіршенням правового статусу соціосуб'єктів є:

1. Звуження існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб чи незбалансоване розширення змісту та обсягу їхніх обов'язків.

2. Розширення існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів держави та/або міждержавних утворень чи незбалансоване звуження змісту та обсягу їхніх обов'язків.

Не є погіршенням або покращенням правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб розширення існуючого змісту та обсягу обов'язків фізичних та/чи юридичних осіб або звуження змісту чи обсягу обов'язків держави та/чи міждержавних утворень, яке збалансоване відповідним розширенням змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб» [11, с. 15].

2. **Новітня доктрина двох ступенів абсолютної та відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів.**

Сутність першого ступеня абсолютної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів відображена у вітчизняному конституційному законодавстві лише частково і наступним чином.

У відповідності із ч. 3 ст. 22 Конституції України, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [18], а згідно ст. 157

Основного закону, «Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина ...» [18].

В обох вказаних випадках мова йде, по-перше, лише про частину базисних категорій правового статусу соціосуб'єктів, а не про увесь їхній правовий статус, і, по-друге, тільки про закони, а не про будь-які правові акти, у тому числі й підзаконні, які частіше за самі закони змінюють правовий статус соціосуб'єктів, особливо соціального захисту певних категорій осіб та соціальної роботи з ними.

І практично не завжди в існуючих умовах поширеного юридичного ніглізму суб'єктів владних повноважень вдається довести, що зміст та обсяг кожної з базисних категорій соціосуб'єктів має встановлюватися тільки законом, як це й передбачено п. 1. ч. 1 ст. 92 Конституції України, згідно якої «виключно законами України визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина» [18], а підзаконний акт у даному випадку вийшов за межі відповідного закону та суперечить йому.

Виходячи з цього, треба **нову доктрину першої ступені абсолютної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів** викласти в окремій статті Конституції України у наступній редакції:

«Суспільний розвиток і, як наслідок, його правове регулювання, може здійснюватися лише у напрямку покращення правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб, а тому не може прийматися новий правовий акт або вноситися зміни в чинний правовий акт, які погіршують зміст та обсяг правового статусу вказаних різновидів соціосуб'єктів» [11, с. 16].

Призначення другої ступені відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів полягає у тому, щоб зменшити негативні наслідки, якщо все ж таки не вдається утримати суспільний розвиток у напрямку його покращення і виникає все ж таки необхідність прийняття нового закону чи внесення змін в чинний закон.

У доктринальному аспекті та у міжнародній і у вітчизняній конституційній галузі права дана ступінь відома як концепції неприпустимості зворотної сили закону, що у ч. 1 ст. 58 Конституції України викладена наступним чином: «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи» [18].

У даному випадку фактично вказана концепція стосується лише протидії кримінальним правопорушенням, у той час як більш правильно говорити про неприпустимість зворотної сили будь-якого правового

акта, що погіршує зміст та обсяг правового статусу фізичної та/чи юридичної особи [11; с. 17].

Адже ж є явно несправедливим, коли певна особа, перспективно плануючи та усвідомлено здійснюючи суспільну діяльність, почине певні правовідносини (суспільні відносини, врегульовані правом) в суворій відповідності з їх існуючим правовим регулюванням, а, згодом (особливо блузнірське, незадовго до досягнення заповітної мети цих правовідносин) хтось волонтеристськи змінне дане існуюче правове регулювання так, що правовий статус даної особи погіршується істотно і, навіть таким чином, що завершення розпочатих правовідносин вже стає неможливим чи, принаймні, вельми скрутним або при нових вимогах є вже недоцільним [11, с. 17].

З урахуванням розглянутих положень, **нову доктрину другої ступені відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів** доцільно викласти в окремій статті Конституції України таким чином: «*Нові правові акти та внесені зміни в існуючі правові акти не мають зворотної сили, тобто не поширюються на ті правовідносини, які розпочалися до вступу даного правового акту в силу, окрім тих правових актів, які покращують правовий статус фізичної та/чи юридичної особи*» [11, с. 17].

На завершення викладу загальних конституційних основ реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи доцільно звернути увагу на недостатньо професійні і, навіть, нелегітимні вимоги ч. 2 ст. 68 Конституції України, згідно якої, незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності [18].

Даний підхід натякає на аналогічну можливість безвинної юридичної відповідальності, що, на щастя, у повній мірі виправлять положення іншої ст. 57 Конституції України, згідно ч. 1 якої, «кожному гарантується право знати свої права і обов'язки», ч. 2: «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом» і, нарешті, ч. 3: - «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними» [18].

Але враховуючи надто велику чисельність розрізнених і різномірневих правових актів, що регулюють процедуру реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи і, перш за все, соціальні стандарти, нормативи та гарантії, яким присвячений, навіть, спеціальний Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [23] і надто детальний «Державний класифікатор соціальних стандартів» [3], де такого роду стандарти,

нормативи і гарантії лише названі, а визначені за розмірами та іншими якісними показниками у чисельних інших законах, розібрatisя у чому нелегко навіть юристам-професіоналам, а не те що пересічному громадянину, для безпосередніх потреб якого власне ці соціальні стандарти, нормативи і гарантії й розробляються, то доцільно кодифікувати все соціальне законодавство у вигляді всеохоплюючого Соціального кодексу України [43], в якому і мають бути відображені, перш за все, кількісні та якісні показників всіх без винятку існуючих в державі соціальних стандартів, нормативів та гарантій.

І лише після цього, та й ще коли у кожній адміністративно-територіальній одиниці будуть створені безоплатні юридичні консультації із реальним доступом до електронної бази всіх без винятку прийнятих на час звернення правових актів і кожному бажаючому буде надана письмова консультація з приводу певних важливих для нього юридичних фактів із юридичною відповідальністю за неякісність такої консультації лише консультанта, то можна буде стверджувати про те, що держава зробила все можливе, щоб кожний громадянин знову прийняті правові акти і та межі своєї правомірної поведінки в кожному конкретному випадку, у тому числі й з приводу реалізації його соціального захисту та здійснення щодо нього соціальної роботи.

Спеціальні конституційні основи соціального захисту окремих категорій осіб та соціальної роботи з ними.

У контексті спеціальних конституційних основ власне соціального захисту та соціальної роботи найбільшої значимості набувають положення ст. 46 Конституції України, згідно:

- ч. 1 якої, «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [18];

- ч. 2: «Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [18];

- ч. 3: «Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [18], а також низку інших статей Конституції України, зокрема:

- ч. 2 ст. 47, згідно якої, «Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого

самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону» [18];

- ст. 48: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [18];

- ч. 1 ст. 49: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [18];

- ч. 2 ст. 49: «Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм» [18];

- ч. 3 ст. 49: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена» [18];

- ч. 3 ст. 50: «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [18]; та ін.

У певній мірі спеціальні конституційні основи соціального захисту та соціальної роботи складає й низка інших статей Конституції України, зокрема:

- ч. 2 ст. 24, згідно якої, «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [18];

- ч. 1 ст. 43: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [18];

- ч. 4 ст. 43: «Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом» [18];

- ч. 1 ст. 44: «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів» [18]; та ін.

Інша законодавча основа соціального захисту та соціальної роботи складається із кодифікованих правових актів, до яких відносяться, перш за все:

1. Кодекс законів про працю України [12].

2. Сімейний кодекс України [42].

Вказані та деякі інші кодекси мають низку статей, що стосуються соціального захисту певних категорій осіб та соціальної роботи з ними.

3. Кодекс цивільного захисту України, у гл. 17 «Відшкодування матеріальних збитків та надання допомоги постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації» якого низка статей також присвячена соціальному захисту населення [13] та ін.

Але найбільшої значимості набувають спеціальні та всеохоплюючі кодекси - Пенсійний кодекс України [21] та Соціальний кодекс України [43], **проекти яких** знаходяться на стадії розгляду у Верховній Раді України, і мають кодифікувати положення, перш за все, цілої низки спеціальних законів, а саме:

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії від 05.10.2000 р. [23].

2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та легалізацію фонду оплати праці від 28.12.2014 р. [22].

3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям від 01.06.2000 р. [23].

4. Про попередження насильства в сім'ї від 15.11.2001 р. [33].

5. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні від 16.12.1993 р. [31].

6. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні від 21.03.1991 р. [30].

7. Про реабілітацію інвалідів в Україні від 06.10.2005 р. [39].

8. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей від 02.06.2005 р. [29], що як й багато інших законів, пов'язаних із соціально-правовим захистом дитинства, розглядається окремо (див. навчальна дисципліна «Соціально-правовий захист дитинства»), та ін.

Як вже підкреслювалося, мають знайти відображення у вказаному Соціальному кодексі України і положення окремих підзаконних актів, які регулюють певні питання соціального захисту окремих категорій осіб та соціальної роботи з ними і ще не здобули свого деталізованого правового регулювання на рівні закону і, тим більше, у Соціальному кодексі України, а саме:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. «Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [40].

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» [25], що на рівні закону знаходитьться ще лише у проектній варіації «Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» від 28.01.2016 р. [27].

3. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р. [3].

4. Соціальні нормативи у сфері надання реабілітаційних послуг інвалідам та дітям-інвалідам. Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2015 р. [26] та ін.

Всі перелічені закони і підзаконні акти не охоплюють тих сторін суспільного життя, які стосуються реалізації соціального захисту певних верст населення та здійснення щодо них соціальної роботи і вже врегульовані на рівні законів чи підзаконних актів, особливо, що стосуються соціального захисту дитинства, чому присвячена окрема навчальна дисципліна (див. навчальна дисципліна «Соціально-правовий захист дитинства»).

У той же час, дійсна навчальна дисципліна переслідує мету охопити найбільш важливі положення правового регулювання процедури реалізації соціального захисту окремих верст населення та здійснення соціальної роботи з ними, якими і є названі вище закони та підзаконні правові акти, які детально й розглядаються у наступних лекціях (див. лекції 3-8).

Питання та завдання для самоконтролю

1. Пригадайте, у чому полягає співвідношення міжнародних правових актів та національного законодавства?

2. Яке значення мають для України правові акти, видані ООН, Радою Європи, Євросоюзом та ОБСЄ?

3. Викладіть стисло положення Загальної декларації прав людини, які мають значення для правового регулювання соціального захисту.

4. Пригадайте основні положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, які мають значення для правового регулювання реалізації соціального захисту та роботи.

5. Викладіть стисло положення Європейської соціальної хартії, які мають значення для правового регулювання соціального захисту.

6. У чому полягає сутність чинного та новітнього правового регулювання базисного конституційного обов'язку держави?

7. Якою є сутність першої (абсолютної) і другої (відносної) ступені неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів?

8. Які групи є серед конституційних основ соціального захисту та роботи і яке значення мають ст. 1, ч. 1 ст. 3, ст. 8, ст. 19 Конституції України?

9. Викладіть основні положення новітньої доктрини сутності погіршення правового статусу соціосуб'єктів та меж правомірної поведінки соціосуб'єктів.

10. У чому полягає сутність ст. 46-50 Конституції України як спеціальних конституційних основ реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи?

11. Які вітчизняні кодекси та у якій мірі містять в собі правові норми з регулювання реалізації соціального захисту?

Основна література:

1. Кириченко О. А. Міжнародні, конституційні та інші правові основи реалізації соціального захисту. Лекція 2 / О. А. Кириченко // Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 39-74.

2. Кириченко О. А. Конституційні та кодифікаційні основи реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи / О. А. Кириченко, А. В. Рудаковська // Перші Миколаївські юридичні дискусії: матеріали Міжнародн. наук.-практ. конфер., 18.05.2016 р. Зб. наук. ст. / уклад. Є. В. Валькова, І. М. Дмитрук, С. В. Лосич, С. А. Матвієнко; за ред. В. М. Бесчастного, О. А. Кириченка, В. М. Поперечного. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 343-352 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://librarymnu.kl.com.ua/prac_vycl.html <Інститут історії та права> <№ 69>

3. Григоренко Д. П. Світові міжнародні правові основи реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи / Д. П. Григоренко, О. А. Кириченко // Перші Миколаївські юридичні дискусії: матеріали Міжнародн. наук.-практ. конфер., 18.05.2016 р. Зб. наук. ст. / уклад. Є. В. Валькова, І. М. Дмитрук, С. В. Лосич, С. А. Матвієнко; за ред. В. М. Бесчастного, О. А. Кириченка, В. М. Поперечного. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 772-778 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://librarymnu.kl.com.ua/prac_vycl.html <Інститут історії та права> <№ 69>

4. Ромашенко В. В. Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту та здійснення соціальної роботи / В. В. Ромашенко, О. А. Кириченко // Перші Миколаївські юридичні дискусії: матеріали Міжнародн. наук.-практ. конфер., 18.05.2016 р. Зб. наук. ст. / уклад. Є. В. Валькова, І. М. Дмитрук, С. В. Лосич, С. А. Матвієнко; за ред. В. М. Бесчастного, О. А. Кириченка, В. М. Поперечного. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 790-796 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://librarymnu.kl.com.ua/prac_vycl.html <Інститут історії та права> <№ 69>

Рекомендована література для поглиблого вивчення теми

1. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї (ETS N 14). Париж, 11.12.1953 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_649
2. Європейська соціальна хартія. Переглянута (ETS N 163), № 994_062) (укр/рос) Страсбург, 03.05.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, ст. 51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062
3. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16.04.1964 р., зміни до Кодексу внесені у Римі 06.11.1990 р. (ETS N 139) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_651
4. Загальна декларація прав людини (рос/укр). Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. Неофіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 р., зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 14 від 13.05.2004 р, ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р., № 475/97-ВР, набрала чинності для України 11.09.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення N 102, прийнята Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 28.06.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_011/page
7. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів N 159 (укр/рос), прийнята Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 20.06.1983 р., ратифіковано Законом України від 06.03.2003 р., № 624-IV (624-15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_065
8. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 від 23.06.1981 р., ратифіковано Законом України від 22.10.1999 р., № 1196-XIV (1196-14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_010
9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 21.02.2014 р., № 742-VII ВВР, 2014, № 11, ст. 143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI), ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р., № 2148-VIII (2148-08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці. Закон України від 28.12.2014 р., № 77-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 11, ст. 75, із змінами, згідно із законом України від 02.03.2015 р., № 219-VIII ВВР, 2015, № 17, ст. 123 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/77-19>

12. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409, із змінами, згідно із законом України за № 4523-VI (4523-17) від 15.03.2012 р., ВВР, 2013, № 3, ст. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14/parao23#o23>

13. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 01.06.2000 р., № 1768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 35, ст. 290, із змінами, згідно із законом України від 19.05.2015 р., № 454-VIII (454-19), ВВР, 2015, № 30, ст. 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

14. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України від 02.06.2005 р., № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 26, ст. 354, із змінами, внесеними згідно із законом України від 10.11.2015 р., ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>

15. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні. Закон України від 21.03.1991 р., № 875-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 21, ст. 252, із змінами, згідно із законом України від 15.09.2015 р., № 688-VIII (688-19), ВВР, 2015, № 46, ст. 418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

16. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні. Закон України від 16.12.1993 р., № 3721-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 4, ст. 18, із змінами, згідно із законом України від 28.12.2014 р., № 77-VIII, ВВР, 2015, № 11, ст. 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>

17. Про пенсійне забезпечення. Закон України від 05.11.1991 р., № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 3, ст. 10, із змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 911-VIII (911-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

18. Про попередження насильства в сім'ї. Закон України від 15.11.2001 р., № 2789-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 10, ст. 70, із змінами, згідно із законом України від 06.11.2012 р., № 5477-VI (5477-17), ВВР, 2013, № 50, ст. 693, ВВР, 2015, № 46, ст. 418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

19. Про реабілітацію інвалідів в Україні. Закон України від 06.10.2005 р., № 2961-ІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2-3, ст. 36, із змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., № 766-VIII (766-19), ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>

20. Соціальний кодекс України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45780...

Обов'язкове індивідуальне науково-дослідне завдання

Обміркувати, порівняти і законспектувати основні положення лекції та не менше 3-5 будь-яких інших традиційних правових, наукових чи навчальних положень, що відповідають питанням лекції. З них обрати той варіант, який студент вважає найбільш обґрунтований. Стисло вказати на переваги даного варіанту та на відповідні недоліки інших традиційних варіантів вирішення цієї ж проблеми.

Бібліографічний список

1. Государства-члены ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/members/>
2. Держави-члени Ради Європи - Постійне представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coe.mfa.gov.ua/ua/ukraine-coe/members>
3. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р., № 293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmwxwr/index.htm>

4. Договор о Европейском Союзе, Мaaстрихт, 07.02.1992 г., с изменениями от 13.12.2007 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page

5. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї (ETS N 14). Париж, 11.12.1953 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_649

6. Європейська соціальна хартія. Переглянута (ETS N 163), № 994_062) (укр/рос) Страсбург, 03.05.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, ст. 51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062

7. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16.04.1964 р., зміні до Кодексу внесені у Римі 06.11.1990 р. (ETS N 139) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_651

8. Загальна декларація прав людини (рос/укр). Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. Неофіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

9. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 01.08.1975 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_055

10. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Алланкира: коллективная монография [кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко]. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

11. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Базисні доктрини та концепції юриспруденції»: навч. посібник / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 160 с.

12. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р., № 322-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971. - додаток до № 50, ст. 375, із змінами, згідно із законом України від 16.07.2015 р., № 630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

13. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р., № 5403-VI Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст. 458, із змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., № 766-VIII, ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 р., зі змінами та доповненнями,

внесеними Протоколом № 14 від 13.05.2004 р., ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р., № 475/97-ВР, набрала чинності для України 11.09.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

15. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення N 102, прийнята Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 28.06.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_011/page

16. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів N 159 (укр/рос), прийнята Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 20.06.1983 р., ратифіковано Законом України від 06.03.2003 р., № 624-IV (624-15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_065

17. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 від 23.06.1981 р., ратифіковано Законом України від 22.10.1999 р., № 1196-XIV (1196-14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_010

18. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 21.02.2014 р., № 742-VII ВВР, 2014, № 11, ст. 143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

19. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI), ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р., № 2148-VIII (2148-08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

20. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (загальна довідка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51712

21. Пенсійний кодекс України: Проект від 02.09.2014 р., № 1655-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51712

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці. Закон України від 28.12.2014 р., № 77-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 11, ст. 75, із змінами, згідно із законом України від 02.03.2015 р., № 219-VIII ВВР, 2015, № 17, ст. 123 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/77-19>

23. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409, із змінами, згідно із законом України від 15.03.2012 р., № 4523-VI (4523-17), ВВР, 2013, № 3, ст. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

24. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 01.06.2000 р., № 1768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 35, ст. 290, із змінами, згідно із законом України від 19.05.2015 р., № 454-VIII (454-19), ВВР, 2015, № 30, ст. 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

25. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб). Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р., № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-p>

26. Про затвердження Соціальних нормативів у сфері надання реабілітаційних послуг інвалідам та дітям-інвалідам. Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2015 р., № 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0408-15>

27. Проект Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах від 28.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mlsp.kmu.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=185592&cat_id=102036

28. Про міжнародні договори України. Закон України від 29.06.2004 р., № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст. 540, із змінами, згідно із законом України від 05.06.2014 р., № 1323-VII (1323-18), ВВР, 2014, № 34, ст. 1166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1906-15/parao164#o164>

29. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України від 02.06.2005 р., № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 26, ст. 354, із змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>

30. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні. Закон України від 21.03.1991 р., № 875-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 21, ст. 252, із змінами, згідно із законом України від 15.09.2015 р., № 688-VIII (688-19), ВВР, 2015, № 46, ст. 418

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

31. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні. Закон України від 16.12.1993 р., № 3721-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 4, ст. 18, із змінами, згідно із законом України від 28.12.2014 р., № 77-VIII, ВВР, 2015, № 11, ст. 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>

32. Про пенсійне забезпечення. Закон України від 05.11.1991 р., № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 3, ст. 10, із змінами, згідно із законом України від 12.2015 р., № 911-VIII (911-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

33. Про попередження насильства в сім'ї. Закон України від 15.11.2001 р., № 2789-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 10, ст. 70, із змінами, згідно із законом України від 06.11.2012 р., № 5477-VI (5477-17), ВВР, 2013, № 50, ст. 693, ВВР, 2015, № 46, ст. 418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

34. Про приєднання України до Статуту Ради Європи. Закон України від 31.10.1995 р., № 398/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 38, ст. 287 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр>

35. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої, Закон України від 14.09.2006 р., № 137-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 43, ст. 418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137-16>

36. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці N 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками. Закон України від 22.10.1999 р., № 1196-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 51, ст. 452 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1196-14>

37. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 40, ст. 263, із змінами, згідно із законом України від 09.02.2006 р., № 3436-IV, ВВР, 2006, № 26, ст. 216 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>

38. Про ратифікацію Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів N 159. Закон України від 06.03.2003 р., № 624-IV

// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 25, ст. 175 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/624-15>

39. Про реабілітацію інвалідів в Україні. Закон України від 06.10.2005 р., № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2-3, ст. 36, із змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., № 766-VIII, ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>

40. Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р., № 70, зі змінами, згідно постанови КМ України від 17.07.2013 р., № 518 (518-2013-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/70-2007-p/page2>

41. Про схвалення Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання виді позбавлення волі на певний строк. Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 30.10.2008 р., № 1385-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1385-2008-p>

42. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., № 2947-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст. 135, із змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 911-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

43. Соціальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=Соціальний+кодекс+України&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

44. Список підписань та ратифікацій Європейського кодексу соціального забезпечення станом на 10.05.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_831

45. Список підписань і ратифікацій Європейської конвенції про соціальне та медичне обслуговування (ETS N 14), Париж, 11.12.1953 г., станом 01.04.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_883

46. Список ратифікаций Конвенции № 102 Международной 43. Список ратификаций Конвенции № 102 Международной организации труда «О минимальных нормах социального обеспечения» (993_011) Женева, 28.06.1952 г.) по состоянию на 31.12.2001 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_390

47. Статус Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року ООН; Статус, Міжнародний документ від 19.05.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_i17

48. Статут Ради Європи, прийнятий у Лондоні 05.06.1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_001
49. Україна і Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Україна_і_Європейський_Союз
50. Україну включено до складу країн-учасниць Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/druge-desyatil-ttya-nezalezhno-ukra-ni-pol-tichne-zhittyua/ukrani-vklyucheno-do-skladu-kra-n-uchasnits-radi-vropi/>
51. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда от 26.06.1945 г. в Резолюции (995_e56) от 16.09.2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page

Лекція № 3

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЙ

У процесі лекції розглядаються такі питання:

1. Поняття, класифікація і порядок формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів.
2. Сфери застосування державних соціальних стандартів.
3. Порядок визначення, затвердження і фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій.

Питання 1. Поняття, класифікація і порядок формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів

Основою реалізації соціального захисту є розроблені на основі норм Конституції України та ратифікованою Україною низкою міжнародних правових актів певні державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії.

Правові основи із визначення змісту, системи, класифікації державних соціальних стандартів та нормативів і державних соціальних гарантій, сфер їх застосування та гарантій забезпечення, порядку визначення та затвердження основних соціальних гарантій та їх фінансового забезпечення викладені в Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (далі – Закону про стандарти) [17].

У Законі про стандарти визначені та використовуються наступні **основні поняття та терміни**:

1. **Державні соціальні стандарти** – це встановлені законами та іншими правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

У цьому зв’язку виглядає непрофесійним та алогічним використання за текстом Закону, зокрема, у преамбулі, у назві розділу II, у назві та за текстом ст. ст. 1, 2, 3, 5, 16, 20, 22, 24, 25 і 27 [17], висловів «стандартів і нормативів» та «стандарти і нормативи». Адже ж стандарти вже включають в себе норми та **власні нормативи**. Тому за текстом дійсної лекції даний семантичний ляпсус усунено.

2. **Державні соціальні гарантії** – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного

забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, що встановлені законами та іншими правовими актами, та які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

3. **Прожитковий мінімум** – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

4. **Соціальні норми і нормативи** – це показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комуналними та соціально-культурними послугами.

5. **Нормативи витрат (фінансування)** – це показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів [17].

Метою встановлення державних соціальних стандартів і соціальних нормативів є:

1. Визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України.

2. Визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації.

3. Визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів, а також соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги.

Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку української держави.

Формування державних соціальних стандартів здійснюється за такими принципами:

1. Забезпечення визначених Конституцією України та ратифікованих українським парламентом міжнародними правовими актами соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожної людини, яка проживає на території України.

2. Законодавчого встановлення найважливіших державних соціальних стандартів .

Тобто державні соціальні стандарти і нормативі встановлюються лише законами, а деталізуються, причому у сторону лише покращення, а не погіршення, згідно ч. 3 ст. 22 Конституції України [6], підзаконними правовими актами.

3. Диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів.

Тобто, для кожної категорії верст населення розробляються свої соціальні стандарти та нормативи, наприклад, для дітей, для малозабезпечених сімей, для інвалідів та ін.

4. Наукової обґрунтованості норм споживання та забезпечення.

Тобто, всі соціальні стандарти та нормативи мають бути «взяті не зі стелі», а бути науково обґрунтованими.

5. Соціального партнерства.

Тобто соціальні стандарти та нормативи мають бути встановлені на умовах колективних договорів різних рівнів, у чому найактивнішу роль мають відігравати професійні союзи та інші громадські організації, які створюються для захисту певних верст населення, наприклад материнства, інвалідів, чорнобильців та ін.

6. Гласності та громадського контролю при визначенні та застосуванні соціальних стандартів, нормативів та гарантій.

7. Урахування вимог норм ратифікованих українським парламентом міжнародних договорів України у сфері реалізації соціального захисту, трудових відносин та з інших сфер соціального забезпечення і соціальної роботи.

За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи утворюють таку систему та класифікуються на:

1. Нормативи споживання, тобто певні розміри споживання в натулярному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць, за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг.

2. Нормативи забезпечення, тобто визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ та організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг.

3. Нормативи доходу, тобто розмір особистого доходу окремого громадянина або сім'ї, який гарантує йому чи їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

1. Нормативи раціонального споживання - рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб.

2. Нормативи мінімального споживання, тобто соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, виходячи з соціальних або фізіологічних потреб.

У даному випадку ч. 2 ст. 4 Закону про стандарти значно зменшує обсяг тих показників, які, згідно ч. 1 ст. 1 Закону про стандарти, мають утворювати соціальні стандарти та нормативи, тобто «освітні, медичні, житлово-комунальні та соціально-культурні послуги [17].

Ці ж показники ч. 2 ст. 4 Закону про стандарти у контексті мінімальних соціальних нормативів випадку нелегітимне замінені на достатньо невизначені «послуги, виходячи з соціальних або фізіологічних потреб», тобто навіть не соціальних і фізіологічних потреб, або одне або інше.

3. Статистичні нормативи, тобто нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

Державні соціальні стандарти формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, якщо інше не передбачено Конституцією України та законами України.

Згідно ст. 6 Закону про стандарти, **базовим державним соціальним стандартом** є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти [17].

Питання 2. Сфери застосування державних соціальних стандартів

Сферами застосування державних соціальних стандартів є:

1. Сфера доходів населення.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері:

- оплати праці;
- виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням;

- права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення також пріоритетності напрямів державної соціальної політики.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення регулюються, перш за все, главою VII «Оплата праці» та ін. Кодексу законів про працю України [5] та нормами низки інших законів, наприклад, ст. 59 та ін. Закону України «Про вищу освіту» [13], ст. 57 та ін. Закону України «Про освіту» [28] та ін. і низкою норм підзаконних правових актів, зокрема, Наказу МОН України «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» [14] та ін.

2. Сфера надання соціальних послуг.

Державні соціальні нормативи у сфері надання соціальних послуг встановлюються для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

З цією метою визначаються:

- перелік, види та обсяги соціальних послуг, які надаються за рахунок державного та місцевого бюджетів і страхових фондів;

- норми та нормативи надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- показники якості соціальних послуг.

Державні соціальні нормативи у сфері надання соціальних послуг регулюються, перш за все, Законами України «Про соціальні послуги» [30] і «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [31] та низкою виданих на реалізацію вказаних законів Постанов Кабінету Міністрів України [10; 11; 12; 24; 29 та ін.] та інших підзаконних правових актів [1; 8 та ін.].

3. Сфера житлово-комунального обслуговування.

Державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування встановлюються з метою визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло, коли згідно ст. 47 Конституції України, кожен громадянин має право на житло [6].

До числа соціальних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та оплати житла і цих послуг відносяться:

- гранична норма оплати послуг з утримання житла, житлово-комунальних послуг залежно від отримуваного доходу;

- соціальна норма житла та нормативи користування житлово-комунальними послугами, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює субсидії малозабезпеченим громадянам;

- показники якості надання житлово-комунальних послуг.

Даний вид державних соціальних нормативів у сфері житлово-комунального обслуговування регулюється Законом України «Про житлово-комунальні послуги» [23] та низкою Постанов Кабінету Міністрів України, зокрема, «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування» [15], «Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії» [27], «Про удосконалення порядку надання житлових субсидій» [32] та ін.

Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування» установлено:

1. Громадянам, які відповідно до законодавства мають субсидію на оплату житлово-комунальних послуг, соціальну норму житла для:

1) оплати користування житлом/утримання житла - 13,65 кв. метра загальної площини на одну особу та додатково 35,22 кв. метра на домогосподарство;

2) централізованого та індивідуального опалення (теплопостачання) незалежно від джерела та виду енергії - 13,65 кв. метра опалюваної площини на одну особу та додатково 35,22 кв. метра на домогосподарство.

2. Громадянам, які відповідно до законодавства мають пільги на оплату житлово-комунальних послуг, соціальну норму житла для:

1) оплати користування житлом/утримання житла - 21 кв. метр загальної площини на одну особу та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю;

2) централізованого та індивідуального опалення (теплопостачання) незалежно від джерела та виду енергії - 21 кв. метр опалюваної площини на одну особу та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю та ін. [15].

4. Сфера транспортного обслуговування та зв'язку .

Державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку включають:

- норми забезпечення транспортом загального користування;

- показники якості транспортного обслуговування;

- норми забезпеченості населення послугами зв'язку.

5. Сфера охорони здоров'я .

До державних соціальних нормативів у сфері охорони здоров'я, які мають забезпечити конституційні основи з охорони здоров'я, коли

згідно ст. 49 Конституції України, «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [6], включаються:

- перелік та обсяг гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я;
- нормативи надання медичної допомоги, що включають обсяг діагностичних, лікувальних та профілактичних процедур;
- показники якості надання медичної допомоги;
- нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами;
- нормативи забезпечення стаціонарною медичною допомогою;
- нормативи забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я;
- нормативи санаторно-курортного забезпечення;
- нормативи забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Перелічені види соціальних послуг регламентуються:

1. Законами України:

- 1.1. Основи законодавства України про охорону здоров'я [7];
- 1.2. Про екстрену медичну допомогу [25] та ін.

2. Підзаконними правовими актами:

- 2.1. Програма подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги [16] та ін.

6. Сфера забезпечення навчальними закладами

До державних соціальних нормативів у сфері забезпечення навчальними закладами включаються:

- перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти;
- нормативи граничного наповнювання класів, груп та співвідношення вихованців, учнів, студентів і педагогічних працівників у навчальних закладах;
- норми матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів.

7. Сфера обслуговування закладами культури.

До державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури включаються:

- перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями та установами культури;
- показники якості надання населенню послуг закладами, підприємствами, організаціями та установами культури;

- нормативи забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями та установами культури.

8. Сфера обслуговування закладами фізичної культури та спорту.

До державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту включаються:

- перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури, спорту, а також дитячо-юнацькими спортивними школами;

- нормативи забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту.

9. Сфера побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування.

До державних соціальних нормативів у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування включаються:

- нормативи забезпечення населення побутовими послугами;

- показники якості надання побутових послуг;

- нормативи забезпечення торговельною площею та місцями у закладах громадського харчування;

- показники якості та безпеки товарів і послуг підприємств громадського харчування.

Згідно ст. 16 Закону про стандарти, держава гарантує забезпечення основних потреб громадян на рівні встановлених законом державних соціальних стандартів [17].

На виконання вимог ч. 1 ст. 27 Закону про стандарти розроблений Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН), де наведено описання аналогічних і додаткових сфер встановлення соціальних стандартів, а саме:

1. Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення.

2. Державні соціальні нормативи у сфері соціального обслуговування.

3. Державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування.

4. Державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку.

5. Державні соціальні нормативи у сфері охорони здоров'я.

6. Державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами.

7. Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури.

8. Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту.

9. Державні соціальні нормативи у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування.

10. Державні соціальні стандарти здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей [14].

Поряд з цим дано надто деталізований перелік державних соціальних стандартів [1], що доцільно було б представити у вигляді всеохоплюючого документу не лише із назви, а й наведення кількісних та якісних показників цих державних соціальних стандартів, що могло б стати основою для всеохоплюючого Соціального кодексу України [33], який би замінив надто об'ємне та розрізнене законодавче і підзаконодавче регулювання даної надто важливої сфери суспільного життя.

Замість цього Міністерство соціальної політики України останнім часом розробило проекти низки галузевих державних стандартів, зокрема:

1. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах [2].

2. Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та інвалідів [3].

3. Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та/або психічними порушеннями [4] та ін.

Питання 3. Порядок визначення, затвердження і фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень, передбачений ст. 48 Конституції України, згідно якої, Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [6].

До числа основних державних соціальних гарантій включаються:

1. Мінімальний розмір заробітної плати.

Законом України «Про Державний бюджет на 2016 рік» [18] встановлені такі мінімальні розміри заробітної плати:

Термін дії	Розмір	Підстава
	місячний	погодинний

01.01.2016 - 30.04.2016	1378 грн.	8,29 грн.	ст. 8 Закону України від 25.12.2015 р., № 928-VIII
01.05.2016 - 30.11.2016	1450 грн.	8,69 грн.	ст. 8 Закону України від 25.12.2015 р., № 928-VIII
01.12.2016 - 31.12.2016	1550 грн.	9,29 грн.	ст. 8 Закону України від 25.12.2015 р., № 928-VIII

2. Мінімальний розмір пенсії за віком.

Законом України «Про Державний бюджет на 2016 рік» [18] встановлені такі мінімальні розміри пенсій:

- у 2016-му мінімальні пенсійні виплати зростатимуть із 1074 грн. (станом на січень) у два етапи: з 1 травня – до 1130 грн. та з 1 грудня – до 1208 грн.;

- максимальний розмір пенсії 2016 р. зафіксовано сумаю 10740 грн., що стосується тих пенсій, які призначаються, починаючи з 01.01.2016 р.

3. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу ХХ Перехідних положень Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р., якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ), то для цілей їх застосування використовується сума **в розмірі 17 гривень**, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначененої пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року [9].

Згідно з пп. 169.1.1 п. 169 ПК України, сума податкової соціальної пільги дорівнює 100 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку [9].

4. Розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Розміри та порядок виплати державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат регулюються низкою законів, зокрема,

- Про державну допомогу сім'ям з дітьми [22];
- Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям [20];
- Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам [21];

- Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам [19] та ін.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Сума прожиткового мінімуму є зміною і кожен раз встановлюється Законами України «Про державний бюджет» на відповідний рік, коли, згідно закону України «Про державний бюджет на 2016 рік» [18] встановлений наступний прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у 2016 році:

Соціальні і демографічні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму		
	01.01.2016 30.04.2016	01.05.2016 30.11.2016	01.12.2016 31.12.2016
Діти віком до 6 років	1167 грн.	1228 грн.	1313 грн.
Діти віком від 6 до 18 років	1455 грн.	1531 грн.	1637 грн.
Працездатні особи	1378 грн.	1450 грн.	1550 грн.
Особи, які втратили працездатність	1074 грн.	1130 грн.	1208 грн.
Загальний показник	1330 грн.	1399 грн.	1496 грн.

Згідно ст. 18 Закону про стандарти, Законами України з метою надання соціальної підтримки населенню України в цілому та окремим категоріям громадян встановлюються державні гарантії щодо:

- рівня життя населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;

- стипендій учням професійно-технічних та студентам вищих державних навчальних закладів;

- індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін;

- надання гарантованих обсягів соціально-культурного, житлово-комунального, транспортного, побутового обслуговування та обслуговування у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, торгівлі та громадського харчування;

- забезпечення пільгових умов задоволення потреб у товарах та послугах окремим категоріям громадян, які потребують соціальної підтримки [17].

Виключно законами України визначаються:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

- величина порогу індексації грошових доходів громадян;
- пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку та критерії їх надання.

Окрім Закону України «Про державний бюджет на 2016 рік» [18] перелічені соціальні гарантії регулюються Законами України «Про індексацію грошових доходів населення» [26], «Про житлово-комунальні послуги» [23] та ін.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності.

Органи місцевого самоврядування при розробці та реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть передбачати додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання.

Державні соціальні гарантії та державні соціальні стандарти є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розробки загальнодержавних і місцевих програм економічного і соціального розвитку.

Розрахунки і обґрунтування до показників видатків на соціальні цілі у проектах Державного бюджету України та місцевих бюджетів здійснюються на підставі державних соціальних стандартів, визначених відповідно Закону про стандарти [17].

Розробка та виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів здійснюються на основі пріоритетності фінансування видатків для забезпечення надання державних соціальних гарантій.

Залучення підприємствами, установами, організаціями соціально-культурного, житлово-комунального, побутового обслуговування, закладами охорони здоров'я та освіти коштів з додаткових джерел фінансування, не заборонених законом, не є підставою для зменшення бюджетного фінансування відповідно до нормативів.

Згідно ст. 21 Закону про стандарти, з метою забезпечення надання державних соціальних гарантій обраховуються такі види нормативів витрат (фінансування):

- нормативи фінансування поточних витрат на одного мешканця, а для окремих видів соціальних послуг - на одну особу, яка підлягає даному виду обслуговування;
- нормативи фінансування поточних витрат на утримання мережі закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, організацій, установ

соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування;

- нормативи державних капітальних вкладень на будівництво закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, організацій, установ соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування.

- нормативи коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, що спрямовуються на покриття витрат підприємств, установ і організацій соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування, які не покриваються виплатами населення [17].

Нормативи фінансування встановлюються під час прийняття Закону України про Державний бюджет України на поточний рік, а також під час формування бюджетів соціальних фондів.

Держава здійснює фінансову підтримку місцевого самоврядування з метою забезпечення надання державних соціальних гарантій на основі нормативів витрат (фінансування).

Цільова державна підтримка здійснюється з метою вирівнювання можливостей окремих територіальних громад щодо забезпечення надання державних соціальних гарантій.

Контроль за дотриманням законодавства про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування із залученням громадських організацій та незалежних експертів на засадах гласності.

Об'єднання профспілок відповідно до їх повноважень можуть проводити перевірки дотримання державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, з результатами яких вони ознайомлюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Дайте за законом України² визначення державним соціальним стандартам і гарантіям та прожитковому мінімуму.
2. Що є метою встановлення державних соціальних стандартів?
3. За якими принципами здійснюється формування державних соціальних стандартів?
4. Наведіть класифікацію соціальних нормативів за характером та за рівнем задоволення соціальних потреб.

---

² Тут і надалі мається на увазі Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [17].

5. Перерахуйте сфери застосування державних соціальних стандартів за законом України та за Державним класифікатором.³

6. Дайте характеристику сфери доходів населення та сфери надання соціальних послуг як сфер застосування державних соціальних стандартів.

7. Охарактеризуйте сферу житлово-комунального обслуговування як сфери застосування державних соціальних стандартів.

8. Дайте характеристику сфери транспортного обслуговування та зв'язку та охорони здоров'я як сфер застосування державних соціальних стандартів.

9. Охарактеризуйте сфери забезпечення закладами освіти, культури, фізичної культури та спорту та сферу побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування.

10. Дайте характеристику основних державних соціальних гарантій.

11. Назвіть на цей час суми прожиткового мінімуму для різних категорій громадян.

12. Які державні соціальні гарантії встановлюються з метою надання соціальної підтримки населенню в цілому і його окремим категоріям?

13. Які види нормативів витрат (фінансування) обраховуються з метою забезпечення надання державних соціальних гарантій?

Основна література

1. Кириченко О. А. Державні соціальні стандарти та гарантії. Лекція 3 / О. А. Кириченко // Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 75-95.

Рекомендована література для поглиблленого вивчення теми

1. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р., № 293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmwxxwr/index.htm>

2. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р., № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

---

³ Мається на увазі «Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів (ДКССН)» [1].

3. Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати. Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р., № 1184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1184-2012-p>

4. Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2004 р., № 558, зі змінами, згідно постанови КМ України від 10.09.2014 р., № 428 (428-2014-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-p>

5. Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету від 09.04.2005 р., № 268 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-p>

6. Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р., № 409, зі змінами, згідно постанови КМ України від 28.10.2015 р., № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/409-2014-p>

7. Програма подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р., № 955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-p>

8. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409, зі змінами, згідно із законом України від 15.03.2012 р., № 4523-VI (4523-17), ВВР, 2013, № 3, ст. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14/parao23#o23>

9. Про державний бюджет на 2016 рік. Закон України від 25.12.2015 р., № 928-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150928.html

10. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам Закон України від 16.11.2000 р., № 2109-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 1, ст. 2, зі змінами, згідно закону України від 02.06.2015 р., № 495-VIII (495-19), ВВР, 2015, № 31, ст. 292 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>

11. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 01.06.2000 р., № 1768-III // Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2000, № 35, ст. 290, зі змінами, згідно із законом України від 19.05.2015 р., № 454-VIII (454-19), ВВР, 2015, № 30, ст. 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

12. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам. Закон України від 18.05.2004 р., № 1727-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 33-34, ст. 404, зі змінами, згідно закону України від 14.05.2013 р., 231-VII (231-18), ВВР, 2014, № 11, ст. 135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>

13. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21.11.1992 р., № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 5, ст. 21, із змінами згідно закону України від 24.12.2015 р., № 911-VIII (911-19), ВВР, 2016, № 5, ст. 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

14. Про житлово-комунальні послуги. Закон України від 24.06.2004 р., № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 47, ст. 514, зі змінами, згідно закону України від 10.11.2015 р., № 766-VIII ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>

15. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р., № 12, зі змінами, згідно постанови КМ України від 16.05.2007 р., № 745 (745-2007-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-p>

16. Про соціальні послуги. Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358, із змінами, згідно закону України від 26.01.2016, № 936-VIII (936-19) ВВР, 2016, № 10, ст.99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

17. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 р., № 2558-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213, зі змінами, згідно закону України від 23.12.2015 р., № 901-VIII (901-19), ВВР, 2016, № 4, ст. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

18. Соціальний кодекс України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=Соціальний+кодекс+України&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

Обов'язкове індивідуальне науково-дослідне завдання

Обмірювати, порівняти і законспектувати основні положення лекції та не менше 3-5 будь-яких інших традиційних правових, наукових чи навчальних положень, що відповідають питанням лекції. З них обрати той варіант, який студент вважає найбільш обґрунтований. Стисло вказати на переваги даного варіанту та на відповідні недоліки інших традиційних варіантів вирішення цієї ж проблеми.

Бібліографічний список

1. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р., № 293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmwxwr/index.htm>
2. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Проект Міністерства соціальної політики від 28.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category;jsessionid=D4F123E8FE2C6C33FB0447504D3FB7FA.app1?cat_id=102036
3. Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та інвалідів. Проект Міністерства соціальної політики від 29.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category;jsessionid=D4F123E8FE2C6C33FB0447504D3FB7FA.app1?cat_id=102036
4. Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та/або психічними порушеннями. Проект Міністерства соціальної політики від 29.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category;jsessionid=D4F123E8FE2C6C33FB0447504D3FB7FA.app1?cat_id=102036
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р., № 322-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971. - додаток до № 50, ст. 375, із змінами, згідно із законом України від 16.07.2015 р., № 630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, внесеними згідно із законом України від 21.02.2014 р., № 742-VII ВВР, 2014, № 11, ст. 143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 1993, № 4, ст. 19, із змінами, згідно закону України від 09.04.2015 р., № 326-VIII ВВР, 2015, № 28, ст. 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

8. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р., № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112, із змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 909-VIII ВВР, 2016, № 5, ст. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

10. Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати. Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Постанова Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р., № 1184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1184-2012-п>

11. Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2004 р., № 558, зі змінами, згідно постанови КМ України від 10.09.2014 р., № 428 (428-2014-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-п>

12. Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету від 09.04.2005 р., № 268 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-п>

13. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р., № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004, із змінами, згідно закону України від 18.02.2016 р., № 1017-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

14. Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ. Затв. наказом МОН України від 26.09.2005 р., № 557, зі змінами, згідно наказу МОН України від 21.12.2015 р., № 1321 (z1628-15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05>

15. Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р., № 409, із змінами, згідно постанови

КМ України від 28.10.2015 р., № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/409-2014-p>

16. Програма подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р., № 955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-p>

17. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 05.10.2000 р., № 2017-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409, зі змінами, згідно із законом України від 15.03.2012 р., № 4523-VI (4523-17), ВВР, 2013, № 3, ст. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14/parao23#o23>

18. Про державний бюджет на 2016 рік. Закон України від 25.12.2015 р., № 928-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150928.html

19. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам. Закон України від 16.11.2000 р., № 2109-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 1, ст. 2, зі змінами, згідно із законом України від 02.06.2015 р., № 495-VIII (495-19), ВВР, 2015, № 31, ст. 292 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>

20. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 01.06.2000 р., № 1768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 35, ст. 290, зі змінами, згідно із законом України від 19.05.2015 р., № 454-VIII (454-19), ВВР, 2015, № 30, ст. 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

21. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам. Закон України від 18.05.2004 р., № 1727-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 33-34, ст. 404, зі змінами, згідно із законом України від 14.05.2013 р., 231-VII (231-18), ВВР, 2014, № 11, ст. 135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>

22. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21.11.1992 р., № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 5, ст. 21, зі змінами, згідно із законом України від 24.12.2015 р., № 911-VIII (911-19), ВВР, 2016, № 5, ст. 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

23. Про житлово-комунальні послуги. Закон України від 24.06.2004 р., № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР),

2004, № 47, ст. 514, зі змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., № 766-VIII ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>

24. Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2012 р., № 1039 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2012-п>

25. Про екстремну медичну допомогу. Закон України від 05.07.2012 р., № 5081-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 30, ст. 340, зі змінами, згідно із законом України від 10.11.2015 р., № 766-VIII, ВВР, 2015, № 52, ст. 482 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>

26. Про індексацію грошових доходів населення. Закон України від 03.07.1991 р., № 1282-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 42, ст. 551, із змінами, згідно із законом України № 911-VIII від 24.12.2015 р., ВВР, 2016, № 5, ст. 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1282-12>

27. Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р., № 1156, із змінами, згідно постанови КМ України від 28.02.2015 р., № 106 (106-2015-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1156-98-п>

28. Про освіту. Закон України від 23.05.1991 р., № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451, із змінами, згідно із законом України від 26.01.2016 р., № 940-VIII, ВВР, 2016, № 10, ст. 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-1>

29. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р., № 12, зі змінами, згідно постанови КМ України від 16.05.2007 р., № 745 (745-2007-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-п>

30. Про соціальні послуги. Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358, із змінами, згідно із законом України від 26.01.2016, № 936-VIII (936-19) ВВР, 2016, № 10, ст.99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

31. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 р., № 2558-III // Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213, зі змінами, згідно із законом України від 23.12.2015 р., № 901-ВІІІ (901-19), ВВР, 2016, № 4, ст. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

32. Про удосконалення порядку надання житлових субсидій. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2015 р., № 106, із змінами, згідно постанови КМ України від 26.06.2015 р., № 475 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/106-2015-p>

33. Соціальний кодекс України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=Соціальний+кодекс+України&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

Лекція № 4

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ: ВИДИ, ФОРМИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ

У процесі лекції розглядаються такі питання:

1. Основні поняття та категорії з надання соціальних послуг.
2. Основні види соціальних послуг та форми їх надання.
3. Соціальні послуги, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.
4. Суб'єкти надання та отримання соціальних послуг, їх основні права та обов'язки.

Питання 1. Основні поняття та категорії з надання соціальних послуг

Порядок надання соціальних послуг регулюється:

1. Ст. ст. 1, 46 та ін. Конституції України [3], що більш детально розглядається окремо (див. лекція 2, питання 4).
2. Міжнародні правові акти (див. лекція 2, питання 1, 2).
Згідно ч. 2 ст. 4 Закону України «Про соціальні послуги», у разі якщо міжнародними договорами України встановлено більш високі вимоги до надання соціальних послуг, ніж ті, що передбачені законодавством України, застосовуються правила міжнародного договору [19].

Але дане положення закону підлягає такому уточненню:

1. Більш високі вимоги міжнародних правових актів щодо надання соціальних послуг застосовуються лише тоді, коли згоду на обов'язковість цього міжнародного правового акту дано українським парламентом, оскільки тоді міжнародні правові акти, згідно ч. 1 ст. 9 Конституції України, стають частиною національного законодавства [3].

Не ратифіковані українським парламентом міжнародні правові акти, навіть, коли вони передбачають більш високі соціальні стандарти, свою дію на України не розповсюджують.

2. Кращі положення із надання соціальних послуг застосовуються не лише ті, які передбачені ратифікованими міжнародними правовими актами, а й ті, які передбачені будь-яким іншим правовим актом національного законодавства, оскільки згідно ч. 3 ст. 22 Конституції України, заново прийняті закони та інші правові акти не можуть зменшувати існуючий обсяг прав та свобод громадянині [3], а значить й

передбачати гірші умови щодо надання соціальних послуг та нижчі соціальні стандарти, нормативи і гарантії.

І якщо таке має місце, що останнім часом надто розповсюджено, то норма правового акту з гіршими умовами надання соціальних послуг чи соціальними стандартами, нормативами і гарантіями, згідно ст. 1, 8 та ч. 3 ст. 22 Конституції України [3], мають визнаватися не легітимними і не мають виконуватися. Але на практиці такого стану справ з верховенства права досягти вкрай тяжко.

3. Законами України

- Про соціальні послуги [19];

- Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю [20] та ін.

4. Низкою підзаконних правових актів, перш за все,

4.1. Постановами Кабінету Міністрів України:

- Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку [18];

- Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги [4];

- Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати [9];

- Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [9];

- Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги [11];

- Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги [10]; та ін.

4.2. Наказами Міністерства соціальної політики України:

- Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН) [1];

- Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати [6];

- Порядок атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги [8];

- Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 80 Соціальні послуги [2] та ін.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги», встановлюються такі визначення термінам та поняттям:

1. **Соціальні послуги** - це комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем [19].

2. **Складні життєві обставини** - це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем,

життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [19].

3. **Соціальний працівник** – це професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги, тоді **як соціальним робітником** іменується аналогічна особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується [19].

У цьому зв'язку виникає питання, чим викликається необхідність введення двох цих понять? Якщо тим, що другий підпорядковується першому, то дану обставину треба більш чітко й вказати у понятті соціального працівника.

Згідно абз. 3 п. 1.3 «Порядку атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги», до працівників, які надають соціальні та реабілітаційні послуги та підлягають атестації в порядку, визначеному цим Порядком, належать:

1. Професіонали:

- провідний фахівець із соціальної допомоги вдома;
- фахівець із соціальної допомоги вдома I категорії;
- фахівець із соціальної допомоги вдома II категорії;
- фахівець із соціальної допомоги вдома;
- провідний фахівець із соціальної роботи;
- фахівець із соціальної роботи I категорії;
- фахівець із соціальної роботи II категорії;
- фахівець із соціальної роботи;
- соціальний працівник I категорії;
- соціальний працівник II категорії;
- соціальний працівник;

2. Фахівці:

- соціальний працівник (допоміжний персонал) I категорії;
- соціальний працівник (допоміжний персонал) II категорії;
- соціальний працівник (допоміжний персонал);
- інструктор з трудової адаптації I категорії;
- інструктор з трудової адаптації II категорії;
- інструктор з трудової адаптації;
- фахівець з фізичної реабілітації I категорії;
- фахівець з фізичної реабілітації II категорії;
- фахівець з фізичної реабілітації [8].

Кваліфікаційні вимоги до кожного із названих соціальних працівників викладені у «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 80 Соціальні послуги» [2]

4. **Соціальне обслуговування** – це система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життедіяльності [19].

5. **Соціальні служби** - підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадян, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [19].

6. **Тимчасовий притулок для дорослих** - організація нічного або тимчасового проживання бездомних людей, осіб, що постраждали від фізичного або психічного насильства та торгівлі людьми, стихійного лиха, катастрофи тощо, з наданням їм правової, психологічної, соціальної, медичної та побутової допомоги в подоланні тимчасових труднощів, сприянні у встановленні особи, відновленні документів, паспортизації та працевлаштуванні [19].

7. **Тимчасовий притулок для неповнолітніх** - організація тимчасового проживання, виховання, утримання безпритульних дітей, дітей, позбавлених батьківського піклування, які зазнали жорстокості, насильства та постраждали від торгівлі дітьми або з інших причин потребують соціального захисту [19].

8. **Суб'єкти, які надають соціальні послуги** - підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги [19].

9. **Соціальна група** – це група осіб, об'єднаних за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують надання їм однотипних соціальних послуг [19].

10. **Державний стандарт соціальної послуги** – це визначені правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості [19].

11. **Показники якості соціальних послуг** – це сукупність показників, які використовуються для оцінювання діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, які ґрунтуються на позитивній

результативності соціальних послуг відносно її одержувачів і ступеня задоволення їх потреби в цих послугах [19].

12. Соціальне замовлення – це засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом застосування на договірній основі суб'єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [19].

Основними засадами надання соціальних послуг є:

1. Сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей.

2. Попередження виникнення складних життєвих обставин.

3. Створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Надання соціальних послуг ґрунтуються на принципах:

1. Адресності та індивідуального підходу;

2. Доступності та відкритості.

3. Добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг.

4. Гуманності.

5. Комплексності.

6. Максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, які надають соціальні послуги.

7. Законності.

8. Соціальної справедливості.

9. Забезпечення конфіденційності суб'єктами, які надають соціальні послуги.

Принцип конфіденційності обумовлює заборону розповсюджувати третім особам не лише ті відомості, які безпосередньо пов'язані із наданням соціальних послуг, але й тих відомостей, які є особистими відомостями особи, якій надаються соціальні послуги, і стали відомі соціальному працівнику у зв'язку із наданням соціальних послуг. У цьому зв'язку треба керуватися вимогами Закону України Про захист персональних даних, згідно ч. 1 ст. 2 якого, визначені такі поняття:

- персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;

- володілець персональних даних - фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом;

- розпорядник персональних даних - фізична чи юридична особа, якій володільцем персональних даних або законом надано право обробляти ці дані від імені володільця;

- третя особа - будь-яка особа, за винятком суб'єкта персональних даних, володільця чи розпорядника персональних даних та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якій володільцем чи розпорядником персональних даних здійснюється передача персональних даних.

- згода суб'єкта персональних даних - добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. У сфері електронної комерції згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно-телекомуникаційній системі суб'єкта електронної комерції шляхом проставлення відмітки про надання дозволу на обробку своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, за умови, що така система не створює можливостей для обробки персональних даних до моменту проставлення відмітки;

- знеособлення персональних даних - вилучення відомостей, які дають змогу прямо чи опосередковано ідентифікувати особу [17].

10. Дотримання суб'єктами, які надають соціальні послуги, державних стандартів соціальних послуг, етичних норм і правил.

Питання 2. Основні види соціальних послуг та форми їх надання

Основними формами надання соціальних послуг є:

1. Матеріальна допомога, що надається особам, які знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

2. Соціальне обслуговування, яке здійснюється:

- за місцем проживання особи (вдома);
- за місцем проживання (перебування) дитини у сім'ях громадян, які відповідно до договору надають послуги щодо утримання та виховання дитини (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї патронатних вихователів);

- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;

- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах надання соціальних послуг;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги», можуть надаватися такі види соціальних послуг:

1. Соціально-побутові послуги, тобто забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо [19].

2. Психологічні послуги, тобто надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад [19].

3. Соціально-педагогічні послуги, тобто виявлення та сприяння розвитку різnobічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зainteresованих осіб [19].

4. Соціально-медичні послуги - консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія [19].

5. Соціально-економічні послуги, тобто задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій [19].

6. Юридичні послуги, тобто надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо) [19].

7. Послуги з працевлаштування - пошук підходящеї роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи [19].

8. Інформаційні послуги, тобто надання відомостей, необхідних для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'ективних відомостей про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги) [19].

9. Інші соціальні послуги, які надаються, зокрема, у відповідності із Постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. «Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку», де вказано 25 видів таких послуг, зокрема:

9.1. Ведення домашнього господарства.

9.2. Придбання і доставка продовольчих, промислових та господарських товарів, медикаментів, книг і періодичних видань.

9.3. Організація харчування.

9.4. Надання послуги з використання ліжко-місця у закладах (установах), що надають соціальні послуги.

9.5. Транспортні послуги.

9.6. Перукарські послуги.

9.7. Прання білизни та одягу.

9.8. Пошиття і ремонт одягу та взуття та ін. [18].

Перелік та порядок надання соціальних послуг за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування регулюються Законами України:

- Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [5];

- Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [15];

- Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття [16].

Питання 3. Соціальні послуги, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах

Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р. [6] і передбачає надання наступних соціальних послуг:

1. Догляд:

1.1. Догляд вдома:

- допомога у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, годування);
  - у пересуванні в побутових умовах;
  - у веденні домашнього господарства (закупівля продуктів харчування, ліків та інших товарів, приготування їжі, прання, прибирання житла, оплата комунальних платежів, дрібний ремонт одягу, взуття тощо);
  - в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами (виклик лікаря, комунальних служб, транспортних служб тощо);
  - навчання навичкам самообслуговування;
  - допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними;
  - психологічна підтримка;
  - надання відомостей з питань соціального захисту населення;
  - допомога в отриманні безоплатної правової допомоги;
  - допомога в оформленні документів [6].

1.2. Догляд стаціонарний:

- створення умов для проживання (надання ліжко-місця з комунально-побутовими послугами в стаціонарних умовах);
  - забезпечення харчуванням, твердим, м'яким інвентарем;
  - допомога у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, прийом ліків, годування);
  - спостереження за станом здоров'я, організація надання реабілітаційних та медичних послуг;
  - допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними;
  - навчання навичкам самообслуговування;
  - організація розпорядку дня, у тому числі денної зайнятості, дозвілля [6].

1.3. Денний догляд:

- забезпечення умов для денного перебування;
- забезпечення харчуванням;
- допомога у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, прийом ліків, годування);
  - спостереження за станом здоров'я, надання реабілітаційних послуг;
  - формування та підтримка навичок самообслуговування;
  - психологічна підтримка;
  - організація денної зайнятості, дозвілля [6].

2. Підтримане проживання:

- надання місця для проживання;

- навчання, розвиток та підтримка навичок самостійного проживання;

- допомога в організації розпорядку дня;

- організація медичного патронажу;

- допомога у веденні домашнього господарства (закупівля продуктів харчування, ліків та інших товарів, приготування їжі, прання, прибирання);

- представництво інтересів;

- допомога в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами;

- надання відомостей з питань соціального захисту населення;

- допомога в отриманні безоплатної правової допомоги [6].

3. Паліативний/хоспісний догляд:

- допомога у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, прийом ліків, годування);

- спостереження за станом здоров'я;

- сприяння наданню медичних послуг;

- допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними;

- навчання членів сім'ї догляду;

- представництво інтересів;

- психологічна підтримка особи та членів сім'ї;

- надання відомостей з питань соціального захисту населення;

- допомога в отриманні безоплатної правової допомоги;

- організація та підтримка груп самодопомоги [6].

4. Послуга з влаштування до сімейних форм виховання:

- підбір та навчання прийомних батьків, батьків-вихователів, опікунів/піклувальників;

- підготовка дитини до влаштування;

- консультування сімей;

- соціальна підтримка сімей;

- захист майнових, житлових та інших прав дитини;

- сприяння навчанню та розвитку дитини;

- робота, спрямована на повернення дитини до біологічної родини;

- допомога у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків;

- врегулювання, призупинення конфліктів у сім'ї;

- корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті

[6].

5. Послуга соціальної адаптації:

- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначені основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу із складної життєвої ситуації;
- залучення отримувача до вирішення власної складної життєвої ситуації;
- надання відомостей з питань соціального захисту населення;
- навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції;
- представництво інтересів;
- корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- надання психологічної підтримки;
- допомога в оформленні документів;
- сприяння працевлаштуванню;
- допомога у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків;
- організація клубів за інтересами, клубів активного довголіття, університетів третього віку;
- допомога в організації денної зайнятості та дозвілля;
- сприяння організації та діяльності груп самодопомоги [6].

6. Послуга соціальної інтеграції та реінтеграції:

- розвиток, формування та підтримка соціальних навичок;
- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначені основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу із складної життєвої ситуації;
- залучення отримувача до вирішення власної складної життєвої ситуації;
- надання відомостей з питань соціального захисту населення;
- представництво інтересів; допомога в отриманні безоплатної правової допомоги;
- допомога в оформленні документів;
- допомога в отриманні реєстрації місця проживання/перебування;
- сприяння в отриманні житла, працевлаштуванні тощо;
- корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- надання психологічної підтримки;
- допомога у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків; сприяння організації та діяльності груп самодопомоги;
- послуги перекладу, вивчення державної мови;
- сприяння у встановленні зв'язків із національно-культурними організаціями співвітчизників [6].

7. Послуга абілітації:

- сприяння наданню медичної допомоги;
- психологічна підтримка;
- консультування;
- допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними;
- представництво інтересів; допомога у самообслуговуванні, здійсненні санітарно-гігієнічних заходів [6].

8. Послуга соціальної реабілітації:

- навчання, формування, розвиток та підтримка соціально-побутових навичок (самообслуговування, комунікації, позитивної поведінки, приготування їжі, користування грошима, орієнтування тощо);
- допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними;
- психологічна підтримка; організація дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, працетерапії;
- арт-терапія;
- надання відомостей з питань соціального захисту населення [6].

8.1 Послуга соціально-психологічної реабілітації:

- надання ліжко-місця з комунально-побутовими послугами;
- забезпечення твердим, м'яким інвентарем, одяgom, взуттям, харчуванням;
- створення умов для здійснення санітарно-гігієнічних заходів, дотримання особистої гігієни;
- організація збереження особистих речей;
- проведення психологічного консультування та психолого-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- створення умов для здобуття дітьми освіти з урахуванням рівня їх підготовки;
- здійснення трудової адаптації дітей з урахуванням їх інтересів та можливостей;
- надання безоплатної правової допомоги;
- представництво інтересів;
- розвиток, формування та підтримка соціальних навичок;
- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначені основних проблем, шляхів їх вирішення;
- організація отримання медичних послуг, медичного обстеження;
- робота, спрямована на повернення дитини до біологічної родини [6].

9. Надання притулку:

- надання ліжко-місця з комунально-побутовими послугами;
  - забезпечення твердим, м'яким інвентарем, одягом, взуттям, харчуванням;
  - створення умов для здійснення санітарно-гігієнічних заходів, дотримання особистої гігієни;
  - сприяння у створенні умов для здобуття дітьми освіти з урахуванням рівня їх підготовки;
  - організація збереження особистих речей;
  - надання відомостей з питань соціального захисту населення;
  - допомога в отриманні безоплатної правової допомоги;
  - представництво інтересів;
  - розвиток, формування та підтримка соціальних навичок;
  - допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення;
  - залучення отримувача до вирішення власної складної життєвої обставини;
  - організація отримання медичних послуг, медичного обстеження;
  - психологічне консультування;
  - допомога в організації взаємодії з іншими фахівцями, службами [6].
10. Кризове та екстрене втручання:
- психологічна допомога (консультування, підтримка, діагностика, консультування, корекція, психотерапія, реабілітація);
  - надання відомостей з питань соціального захисту населення;
  - допомога в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами;
  - представництво інтересів, корекція сімейних стосунків;
  - допомога в отриманні безоплатної правової допомоги;
  - організація надання невідкладної медичної допомоги;
  - організація надання притулку [6].
11. Консультування:
- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу із складної життєвої ситуації;
  - психологічне консультування;
  - сприяння в отриманні правової допомоги [6].
12. Соціальний супровід/патронаж:
- обстеження, оцінка потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем;
  - складання індивідуального плану соціального супроводу;
  - залучення отримувача послуги до виконання індивідуального плану соціального супроводу;

- оцінка результатів виконання індивідуального плану соціального супроводу;

- регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань;

- сприяння у отриманні інших послуг, організації взаємодії з іншими суб'єктами соціального супроводу;

- допомога в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними;

- навчання та розвиток навичок;

- психологічне консультування;

- психологічна підтримка [6].

12.1. Соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці:

- регулярні зустрічі з отримувачем послуги;

- відвідування на робочому місці;

- сприяння в адаптації особи до виконання робочих функцій, пристосуванні робочого місця для осіб з інвалідністю;

- сприяння у отриманні інших послуг, організації взаємодії з іншими суб'єктами соціального супроводу;

- навчання та розвиток трудових і соціальних навичок;

- психологічне консультування;

- психологічна підтримка [6].

13. Представництво інтересів:

- ведення переговорів від імені отримувача соціальних послуг;

- допомога в оформленні або відновленні документів;

- сприяння в реєстрації місця проживання або перебування; допомога у розшуку рідних та близьких, відновленні родинних та соціальних зв'язків;

- сприяння у забезпеченні доступу до ресурсів і послуг за місцем проживання/перебування, встановленні зв'язків з іншими фахівцями, службами, організаціями, підприємствами, органами, закладами, установами тощо [6].

14. Посередництво (медіація):

- допомога у врегулюванні конфліктів;

- ведення переговорів;

- опрацювання шляхів та умов розв'язання конфлікту [6].

15. Соціальна профілактика:

- організація навчання та просвіти;

- довідкові послуги;

- розроблення та розповсюдження рекламно-інформаційних матеріалів щодо надання соціальних послуг [6].

Безплатна правова допомога отримується у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [12].

Питання 4. Суб'єкти надання та отримання соціальних послуг, їх основні права та обов'язки

Право на отримання соціальних послуг мають:

- громадяни України;
- іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [13].

Суб'єкти, які надають соціальні послуги, здійснюють свою діяльність відповідно до статутних документів, цивільно-правових договорів (для фізичних осіб - підприємців), в яких визначено перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються, за наявності відповідної підготовки їх працівників, з дотриманням державних стандартів соціальних послуг, етичних, правових норм і принципів надання соціальних послуг.

Критерії діяльності суб'єктів, які надають соціальні послуги, встановлені Постановою Кабінету Міністрів України «Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги», згідно якої, критеріями діяльності такого роду суб'єктів є:

- 1) наявність статутних документів, цивільно-правових договорів (для фізичних осіб - підприємців), в яких визначено перелік соціальних послуг, затверджений Мінсоцполітики, категорії осіб, яким вони надаються;
- 2) дотримання державних стандартів соціальних послуг;
- 3) відповідний фаховий рівень працівників суб'єкта, зокрема соціальних працівників, інших фахівців, які надають соціальні послуги, що підтверджується документом про освіту державного зразка;
- 4) відсутність заборгованості із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);
- 5) наявність у працівників суб'єкта особистих медичних книжок та вчасність проходження обов'язкових медичних оглядів;
- 6) наявність матеріально-технічної бази, необхідної для надання соціальних послуг; та ін. [4].

Суб'єкти, які надають соціальні послуги, на договірних засадах можуть залучати для виконання цієї роботи інші підприємства, установи, організації, фізичних осіб, зокрема волонтерів.

Перелік соціальних послуг затверджений наказом Міністерства соціальної політики України «Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» [6].

Соціальні послуги можуть надаватися як за плату [9; 11; 18 та ін.], так і безоплатно [6].

Соціальні послуги державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів, в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг, безоплатно надаються:

1. Громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу.

2. Громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку із:

- безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, які шукають роботу;
- бездомністю;
- стихійним лихом;
- катастрофами.

3. Особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум (див. лекція 3, питання 3).

4. Дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку із:

- інвалідністю;
- хворобою;
- сирітством;
- безпритульності;
- малозабезпеченістю;
- конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Крім перелічених осіб соціальні послуги в обсягах, визначених державними стандартами, можуть надаватися із встановленням диференційованої плати залежно від доходу таких осіб у порядку, встановленому Постановами Кабінету Міністрів України «Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати» [9] та «Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання

структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» [9].

Соціальні послуги понад обсяги, визначені державними стандартами, надаються за плату.

Порядок регулювання тарифів на соціальні послуги регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги» [11].

Фізичним особам, які надають соціальні послуги, призначаються і виплачуються компенсаційні виплати в порядку та розмірах, встановлених постановою Кабінету Міністрів України «Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги» [10].

Для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

У разі якщо особа, яка потребує соціальних послуг, за віком або станом здоров'я неспроможна самостійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства.

При отриманні соціальних послуг **громадяни мають право на:**

- поважливе і гуманне ставлення з боку суб'єктів, які надають соціальні послуги;
- вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування;
- відомості щодо своїх прав, обов'язків та умов надання соціальних послуг;
- згоду на соціальні послуги;
- відмову від соціальних послуг;
- конфіденційність відомостей особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги, що, як вже підкреслювалося, регулюється Законом України «Про захист персональних даних» [17];
- захист своїх прав та інтересів, у тому числі в судовому порядку.

Особи, які надають соціальні послуги, мають право на:

- профілактичний огляд та обстеження при прийнятті на роботу та диспансерний нагляд за рахунок роботодавця;

- захист професійної честі, гідності та ділової репутації, у тому числі в судовому порядку;
- підвищення кваліфікації у встановленому порядку за рахунок роботодавця;
- забезпечення спеціальним одягом, взуттям та інвентарем, велосипедами і проїзними квитками або виплату грошової компенсації за їх придбання;
- при виконанні службових обов'язків першочергове обслуговування на підприємствах, в установах, організаціях, зокрема підприємствах зв'язку, технічного обслуговування і ремонту транспортних засобів, служби побуту, торгівлі, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту.

Особи, які надають соціальні послуги, зобов'язані:

- сумлінно надавати соціальні послуги особам, які перебувають у складній життєвій ситуації;
- керуватися у своїй діяльності основними принципами надання соціальних послуг;
- поважати гідність громадян;
- не допускати негуманних і дискримінаційних дій щодо громадян, які отримують соціальні послуги;
- надавати особам, які обслуговуються, повний обсяг відомостей про зміст і види соціальних послуг;
- зберігати в таємниці відомості, отримані в процесі виконання своїх обов'язків, а також ті відомості, які можуть бути використані проти особи, яка обслуговується, див. Закон України «Про захист персональних даних» [17].

Фінансування соціальних послуг здійснюється за рахунок:

- коштів державного та місцевих бюджетів;
- спеціальних фондів;
- коштів підприємств, установ та організацій;
- плати за соціальні послуги;
- коштів благодійної допомоги (пожертвувань),
- коштів отримувачів соціальних послуг;
- інших джерел, передбачених законодавством.

У місцевих бюджетах повинні плануватися кошти, необхідні для фінансування соціальних послуг.

У державному та місцевих бюджетах повинні передбачатися кошти для фінансування цільових програм надання соціальних послуг.

Фінансування територіальних програм розвитку соціальних послуг здійснюється за рахунок виділених місцевому бюджету цільових

субвенцій чи шляхом кооперування коштів місцевих бюджетів на реалізацію спільних проектів.

У разі якщо особа, яка отримує соціальні послуги, без поважних причин не виконує вимоги їх отримання, суб'єкт, який надає соціальні послуги, виносить такій особі письмове попередження про можливість відмови від надання соціальних послуг або обмеження у їх наданні.

У разі якщо особа отримує соціальні послуги та письмово попереджена про можливість відмови від надання соціальних послуг або обмеження у їх наданні, але продовжує не виконувати вимоги їх отримання, відповідний суб'єкт, який надає соціальні послуги, може в односторонньому порядку обмежити або припинити надання соціальних послуг такій особі, про що письмово інформується зазначена особа та місцевий орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування.

Обмеження в отриманні одного виду соціальних послуг не може бути підставою для обмеження в наданні іншого виду соціальних послуг.

Надання соціальних послуг здійснюють:

- соціальні працівники;
- інші фахівці;
- соціальні робітники.

Кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників, інших фахівців, які надають соціальні послуги, порядок їх атестації визначений Наказом Міністерства соціальної політики України «Порядок атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги» [8].

Підвищення кваліфікації соціальних працівників, інших фахівців проводять навчальні заклади (у тому числі заклади післядипломної освіти), що мають відповідну ліцензію, видану в установленому порядку.

До надання соціальних послуг можуть залучатися волонтери, діяльність яких регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» [14]. Раніше існувало «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [7], яке вже втратило свою чинність.

Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, спрямованих на фінансування соціальних послуг, здійснюється відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також органами з питань фінансового контролю відповідно до їх повноважень.

Рішення про відмову в наданні, обмеження обсягу або припинення надання соціальних послуг державними і комунальними суб'єктами може бути оскаржено до центрального чи місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який видав дозвіл на надання соціальних послуг (для недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги, - до органу, який видав дозвіл на надання соціальних послуг), або до суду.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Якими правовими актами регулюється порядок надання соціальних послуг?
2. Дайте, згідно закону України,⁴ визначення соціальної послуги, складних життєвих обставин, соціального працівника та робітника.
3. Наведіть визначення соціального обслуговування та служби, тимчасового притулку та дорослих та неповнолітніх.
4. Дайте визначення соціальної групи та замовлення, державного стандарту, показників якості та суб'єктів надання соціальних послуг.
5. Назвіть принципи надання соціальних послуг, охарактеризуйте принцип конфіденційності.
6. Які є основні форми надання соціальних послуг?
7. Перерахуйте соціальні послуги, які можуть надаватися, згідно закону України та за іншими правовими актами.
8. Охарактеризуйте сутність соціально- побутових, соціально-психологічних та соціально-педагогічних послуг.
9. Дайте характеристику соціально- медичних, соціально-економічних та юридичних послуг.
10. Охарактеризуйте сутність послуг з працевлаштування, інформаційних та інших соціальних послуг за постановою Кабінету Міністрів України.⁵
11. Перерахуйте соціальні послуги, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.⁶
12. Дайте характеристику догляду вдома та стаціонарного як соціальної послуги особам зі складними життєвими обставинами.

---

⁴ Тут і надалі мається на увазі Закон України «Про соціальні послуги» [8].

⁵ Мається на увазі постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку» [18].

⁶ Мається на увазі «Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» [6].

13. Охарактеризуйте сутність підтриманого проживання та паліативного хоспісного догляду як соціальних послуг особі зі складними життєвими обставинами.

14. Дайте характеристику влаштування до сімейних форм виховання та соціальної інтеграції та реінтеграції як соціальної послуги особам зі складними життєвими обставинами.

15. Охарактеризуйте сутність аблітації, соціальної та соціально-психологічної реабілітації як соціальних послуг особі зі складними життєвими обставинами.

16. Дайте характеристику надання притулку та кризового та екстремого втручання як соціальної послуги особам зі складними життєвими обставинами.

17. Охарактеризуйте соціальний супровід/патронаж, супровід при працевлаштуванні та на робочому місці.

18. Дайте характеристику консультування, представництва інтересів, посередництва (медіації) та соціальної профілактики.

19. Хто має право на отримання соціальних послуг та які критерії діяльності суб'єктів, які надають соціальні послуги.

20. Пригадайте, кому надаються безоплатні соціальні послуги?

21. Назвіть права, що має особа, якій надаються соціальні послуги, та куди вона має звернутися за наданням послуги?

22. Пригадайте права та обов'язки особи, яка надає соціальні послуги.

23. Який існує порядок відмови в наданні соціальної послуги чи в обмеженні обсягів її отримання?

Основна література

1. Кириченко О. А. Соціальні послуги: види, форми та порядок надання. Лекція 4 / О. А. Кириченко // Кириченко О. А. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Правові основи реалізації соціального захисту»: навч. посібник / О. А. Кириченко. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 96-120.

Рекомендована література для поглибленого вивчення теми

1. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р., № 293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmwrxr/index.htm>

2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 80 Соціальні послуги. Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.10.2005 р.. № 324, зі змінами, згідно

наказу МПСП України від 24.07.2006 р., № 274 (v0274203-06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0324203-05>

3. Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2012 р., № 1039 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2012-p>

4. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р., № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

5. Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати. Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Постанова Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р., № 1184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1184-2012-p>

6. Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги. Постанова Кабінету від 09.04.2005 р., № 268 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-p>

7. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р., № 12, зі змінами, згідно постанови КМ України від 16.05.2007 р., № 745 (745-2007-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-p>

8. Про соціальні послуги. Закон України від 19.06.2003 р., № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358, із змінами, згідно закону України від 26.01.2016 р., № 936-VIII (936-19) ВВР, 2016, № 10, ст. 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

9. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 р., № 2558-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213, зі змінами, згідно закону України від 23.12.2015 р., № 901-VIII (901-19), ВВР, 2016, № 4, ст. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

Обов'язкове індивідуальне науково-дослідне завдання

Обміркувати, порівняти і законспектувати основні положення лекції та не менше 3-5 будь-яких інших традиційних правових, наукових чи

навчальних положень, що відповідають питанням лекцій. З них обрати той варіант, який студент вважає найбільш обґрунтований. Стисло вказати на переваги даного варіанту та на відповідні недоліки інших традиційних варіантів вирішення цієї ж проблеми.

Бібліографічний список

1. Державний класифікатор соціальних стандартів (ДКССН). Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р., № 293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmwxwr/index.htm>
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 80 Соціальні послуги. Затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.10.2005 р.. № 324, зі змінами, згідно наказу МПСП України від 24.07.2006 р., № 274 (v0274203-06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0324203-05>
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, із законом України від 21.02.2014 р., № 742-VII ВВР, 2014, № 11, ст. 143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
4. Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2012 р., № 1039 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2012-p>
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 14.01.1998 р., № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 23, ст. 121, із змінами, згідно закону України від 24.12.2015 р., № 909-VIII, ВВР, 2016, № 5, ст. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-vr>
6. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 р., № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>
7. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р., № 1895, втратила чинність, згідно постанови КМ України від 06.07.2011 р., № 711 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-p>

8. Порядок атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги. Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2012 р., № 612 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1771-12>

9. Порядок надання соціальних послуг із встановленням диференційованої плати. Зміни до переліку соціальних послуг, умов та порядку їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Постанова Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р., № 1184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1184-2012-p>

10. Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Постановка Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р., № 558, зі змінами, згідно постанови КМ України від 10.09.2014 р., № 428 (428-2014-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-p>

11. Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги. Постанова Кабінету від 09.04.2005 р., № 268 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-p>

12. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р., № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст. 577, зі змінами, згідно закону України від 26.01.2016 р., № 936-VIII (936-19), ВВР, 2016, N 10, ст. 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

13. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 р., № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 16, ст. 146, із змінами, згідно закону України від 04.02.2016 р., № 992-VIII, ВВР, 2016, № 12, ст. 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

14. Про волонтерську діяльність. Закон України від 19.04.2011 р., № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст. 435, із змінами, згідно закону України від 05.03.2015 р., № 246-VIII, ВВР, 2015, № 22, ст. 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

15. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 23.09.1999 р., № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 46-47, ст. 403, із змінами, згідно закону України від 24.12.2015 р., № 909-VIII, ВВР, 2016, № 5, ст. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

16. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України від 02.03.2000 р., № 1533-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 22, ст. 171, із змінами, згідно закону України від 07.04.2015 р., № 292-VIII (292-19), ВВР, 2015, N 24, ст. 174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

17. Про захист персональних даних. Закон України від 01.06.2010 р., № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481, із змінами, згідно закону України від 03.09.2015 р., № 675-VIII, ВВР, 2015, № 45, ст. 410} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

18. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р., № 12, зі змінами, згідно постанови КМ України від 16.05.2007 р., № 745 (745-2007-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-p>

19. Про соціальні послуги. Закон України від 19.06.2003 р., № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358, із змінами, згідно закону України від 26.01.2016 р., № 936-VIII (936-19) ВВР, 2016, № 10, ст. 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

20. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 р.. № 2558-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213, зі змінами, згідно закону України від 23.12.2015 р., № 901-VIII (901-19), ВВР, 2016, № 4, ст. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Адміністративна відповіальність; 18
Адміністративні правопорушення, 18
Антиделіктні юридичні науки, 31
Антиделіктологія, 9
Антикримінальна (кrimінальна) відповіальність, 18
- Базисні значення (властивості) права, 25
Базисний конституційний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів, 54
Базисноантиделіктні юридичні науки, 31
Базові конституційні основи реалізації соціального захисту, 53
Базовий державний соціальний стандарт, 78
Безпосередня влада, 11
Безпосередня демократія, 11
Бланкетні норми права, 30
- Відсильні норми права, 29
Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єкта, 56
Вторинна влада, 11
- Господарська відповіальність, 19
Господарські правопорушення, 18
- Делегована демократія, 12
Демонкратія, 11
Демократія, 10
Денний догляд, 104
Державні соціальні стандарти, 75
Державні соціальні гарантії, 75
Державний стандарт соціальної послуги, 99
Дисциплінарна відповіальність; 18
Дисциплінарні правопорушення, 18
Догляд вдома, 104
Догляд стаціонарний, 104
- Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу, 53
Європейська соціальна хартія, 46
Європейські міжнародні правові основи реалізації соціального захисту, 45

- Європейський кодекс соціального забезпечення, 52
Євросоюз (ЄС), 41
- Загальна декларація прав людини, 41
Загальні конституційні основи реалізації соціального захисту, 53
Загальнодержавна безпосередня демократія, 11
Загальнодержавна делегована демократія, 12
Загальнодержавна моновторинна влада, 12
Загальнодержавна монопредставницька демократія, 12
Загальнодержавна первинна влада, 11
Загальнодержавна полівторинна влада, 11
Загальнодержавна поліпредставницька демократія, 11
Загальнодержавна третинна влада, 12
Загальнодержавні вибори, 11
Загальнодержавний референдум, 11
Законотворчі органи, 15
Законотворчість , 9
Засади надання соціальних послуг, 100
Злочини, 17
Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів , 56
- Ієрархія правових актів та суб'єктів, що їх видають, 20
Інформаційні послуги, 103
Інші соціальні послуги, 103
- Квазідемократія, 10
Квазізлочини, 17
Квазіпаразличини, 17
Кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників, 114
Класифікація соціальних нормативів за рівнем задоволення соціальних потреб, 78
Класифікація соціальних нормативів за характером задоволення соціальних потреб, 77
Конвенція 1952 року про мінімальні норми соціального забезпечення N 102, 44
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 46
Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів N 159, 45
Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудащі із сімейними обов'язками, 45
Консолідація підзаконного соціального законодавства, 24
Конституційна відповідальність, 19

- Конституційні та кодифікаційні основи реалізації соціального захисту, 53
- Консультування, 108
- Кризове та екстрене втручання, 108
- Кримінальні правопорушення, 17
- Критерії діяльності суб'єктів, які надають соціальні послуги, 110
- Локальна безпосередня демократія, 11
- Локальна делегована демократія, 12
- Локальна моновторинна влада, 12
- Локальна монопредставницька демократія, 12
- Локальна поліпредставницька демократія, 12
- Локальна третинна влада, 12
- Межі абсолютної свободи правомірної поведінки соціосуб'єкта, 55
- Межі відносної свободи правомірної поведінки соціосуб'єкта, 55
- Мета встановлення державних соціальних стандартів і соціальних нормативів, 76
- Методичні юридичні науки, 31
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 43
- Мінімальний розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування деяких категорій застрахованих осіб, 131
- Мінімальний розмір заробітної плати, 83
- Мінімальний розмір пенсії за віком, 84
- Моновторинна влада, 12
- Монопредставницька демократія, 12
- Надання притулку, 107
- Неоподатковуваний мінімум доходів громадян, 84
- Нещасні випадки, 17
- Нова доктрина базисних власних наукових завдань юриспруденції, 7
- Нова доктрина другої ступені відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів, 60
- Нова доктрина збалансованості правового статусу соціосуб'єктів, 56
- Нова доктрина неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів, 58
- Нова доктрина першої ступені абсолютної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів, 59
- Новітня доктрина базисних напрямків юридичної діяльності, 9
- Новітня доктрина двох ступенів абсолютної та відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів, 58

- Новітня доктрина законодавчого органу, 14
- Новітня доктрина ієархії тих правових актів, які народжуються у процесі здійснення кожного із піднапрямків правотворчості, 9
- Новітня доктрина меж правомірної поведінки соціосуб'єкта, 55
- Новітня доктрина механізму зміни та скасування рішень суб'єктів владних повноважень, 13
- Новітня доктрина політичних режимів в державі, 10
- Новітня доктрина послідовності (механізму) передачі влади від виборців держави у цілому чи її окремих адміністративно-територіальних одиниць (АТО) до суб'єктів владних повноважень, 11
- Новітня доктрина постадійності протидії кримінальним правопорушенням, 19
- Новітня доктрина правозастосовчої діяльності, 9
- Новітня доктрина системи державних органів за сутністю реалізації повноважень із правотворчості, 15
- Новітня доктрина складу соціосуб'єктів, 27
- Новітня доктрина ступеневого сутнісного видового поділу правопорушень, 17
- Новітня доктрина ступеневого сутнісного видового поділу юридичної відповідальності, 18
- Новітня доктрина сутності і переліку базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів, 28
- Новітня доктрина сутності, перспектив розвитку та класифікації юридичних наук, 30
- Новітня доктрина сутності і ступеневого видового поділу способів управління волею соціосуб'єктів, 25
- Новітня доктрина сутності погіршення правового статусу соціосуб'єктів, 58
- Нормативи витрат (фінансування), 76
- Норми права прямого регулювання, 29
- Обов'язки осіб, які надають соціальні послуги, 113
- Організації по безпеці та співробітництву в Європі – ОБСЄ (OSCE), 40
- Основні форми надання соціальних послуг, 101
- Офіційна інкорпорація, 24
- Паліативний/хоспісний догляд, 105
- Паразочини, 17
- Паранещасні випадки, 17
- Пенсійна галузь права України, 32
- Пенсійний кодекс України, 63

- Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, 103
Підзаконотворчі органи, 15
Підзаконотворчість, 9
Підтримане проживання, 104
Поділ норм права за способом і повнотою правовідносин, що регулюються, 29
Показники якості соціальних послуг, 99
Полівторинна влада, 11
Поліпредставницька демоскратія, 11
Політико-правова гуманістична еліта, 11
Політико-правова егоїстична еліта, 11
Порядок надання соціальних послуг, 96
Посередництво (медіація), 109
Послуга аблітації, 107
Послуга з влаштування до сімейних форм виховання, 105
Послуга соціальної адаптації, 105
Послуга соціальної інтеграції та реінтеграції, 106
Послуга соціальної реабілітації, 107
Послуга соціально-психологічної реабілітації, 107
Послуги з працевлаштування, 103
Права громадян при отриманні соціальних послуг, 112
Права осіб, які надають соціальні послуги, 112
Право на допомогу на поховання, 145
Право на отримання соціальних послуг, 110
Правотворчі органи, 15
Правотворчість, 9
Практична модель політичних режимів держави, 11
Представництво інтересів, 109
Представницька демоскратія, 11
Принципи надання соціальних послуг, 100
Принципи формування державних соціальних стандартів, 76
Прожитковий мінімум, 76
Професіонали реалізації соціального захисту, 98
Процедурні юридичні науки, 31
Психологічні послуги, 102
- Рада Європи, 40
Регіональна безпосередня демоскратія, 11
Регіональна делегована демоскратія, 12
Регіональна моновторинна влада, 12

- Регіональна монопредставницька демократія, 12
Регіональна первинна влада, 11
Регіональна політоринна влада, 12
Регіональна поліпредставницька демократія, 12
Регіональні вибори, 11
Регіональний референдум, 11
Регулятивні юридичні науки, 30
Розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат, 84
- Світові міжнародні правові акти з реалізації соціального захисту, 41
Складні життєві обставини, 97
Соціальна галузь права України, 32
Соціальна група, 99
Соціальна профілактика, 109
Соціальне замовлення, 100
Соціальне обслуговування, 99
Соціальні норми і нормативи, 76
Соціальні послуги, 97
Соціальні служби, 99
Соціальний кодекс України, 63
Соціальний працівник, 98
Соціальний робітник, 98
Соціальний супровід/патронаж, 108
Соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці, 109
Соціально-медичні послуги, 102
Соціально-економічні послуги, 102
Соціально-педагогічні послуги, 102
Соціально-побутові послуги, 102
Спеціальні конституційні основи соціального захисту окремих категорій осіб та соціальної роботи з ними, 61
Способи дистанційного управління волею соціосуб'єктів, 26
Суб'єкти, які надають соціальні послуги, 99
Сутність і підстави страхових виплат при страхуванні від нещасного випадку, 150
Сфера доходів населення, 78
Сфера житлово-комуналного обслуговування, 79
Сфера забезпечення навчальними закладами, 81
Сфера надання соціальних послуг, 79
Сфера обслуговування закладами культури, 81
Сфера обслуговування закладами фізичної культури та спорту, 82
Сфера охорони здоров'я, 80

- Сфера побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування, 82
- Сфера транспортного обслуговування та зв'язку , 80
- Теоретична модель політичних режимів держави, 10
- Теорологічні юридичні науки, 30
- Тимчасовий притулок для дорослих, 99
- Тимчасовий притулок для неповнолітніх, 99
- Третинна влада, 12
- Фахівці реалізації соціального захисту, 98
- Фінансування соціальних послуг, 113
- Цивільна відповідальність, 19
- Цивільні правопорушення, 18
- Електронна систематизація підзаконного соціального законодавства, 24
- Юридичні послуги, 102
- Юриднаукотворчість, 9.
- Юридосвіта, 9

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**КИРИЧЕНКО Олександр Анатолійович,
доктор юридичних наук професор**

КУРС ЛЕКЦІЙ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

Навчальний посібник

Друге видання

Оприлюднюється в авторській редакції

**Формат 70x100¹/16.
Умовн. друк. арк. 7, 50.
Тираж 100 пр.**

Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського
54030 Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
тел.: +038 0512 37-88-38, 37-88-44